

YIQQSUM

MAKTABIN KİTAB

3





HƏYDAR ƏLİYEV
AZARBAYCANNI XALQ'INA UMUMMİLLİ LİDER

Zəbərçət Süleymanova, Şakir Navruzov,
Gulcahan Osmanova

Yiqsum 3


QƏTQIY HELENI UMUMI MAKTABBİŞDI
3-SINIFBİŞISIN TS'ƏXNI MIZEN
DARSIN KİTAB
MAKTABIN KİTAB

© Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi




**Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0
International (CC BY-NC-SA 4.0)**

Bu nəşr Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International lisenziyası (CC BY-NC-SA 4.0) ilə www.trims.edu.az saytında yerləşdirilmişdir. Bu nəşrdən istifadə edərkən lisenziyanın şərtləri qəbul edilmiş sayılır:

İstinad zamanı nəşrin müəllif(lər)inin adı göstərilməlidir. 

Nəşrdən kommersiya məqsədilə istifadə qadağandır. 

Tөрөmə nəşrlər orijinal nəşrin lisenziya şərtləri ilə yayılmalıdır. 

Bu nəşrlə bağlı irad və təkliflərinizi
chashioglu@gmail.com və derslik@edu.gov.az
elektron ünvanlarına göndərməyiniz xahiş olunur.
Əməkdaşlığınız üçün əvvəlcədən təşəkkür edirik!

KİTABEDİNBI

1

səy. 6-24

1 dars• MAKTABEEDIN SA YİĞ	6
2 dars• TARIXIN SAİFABI	9
3 dars• NARANA YİĞİBLE TÜBƏƏ	12
4 dars• BANAVUŞ	15
5 dars• Ç`EMÇ`EYNA MEXXVA	18
6 dars• BEBEÇULYAR	21
7 dars• 8 NOYABR – G`AMƏPXHAYN YİĞ	23

2

səy. 25-43

8 dars• BAYRAĞBI	25
9 dars• BALAYNA MEXXVA	28
10 dars• K`INNA	30
11 dars• YEDİNAYİY BABAYNA MÜHÜBBAT	33
12 dars• VARDINA XABAR	36
13 dars• K`AT`ILENA Q`ALAM	39
14 dars• G`AYXHİYİY K`IRI GYAQQİY	42

3

səy. 44-64

15 dars• LET`İF YİZDA HAMBAZ	44
16 dars• G`AZAAR	47
17 dars• YİK`ELDİVİYXANNA YANVARNA XƏM	51
18 dars• Q`ÖYRE ÇOC	54
19 dars• XHEBİYRE YED, XHEBİYRE DİX	57
20 dars• HƏK`ENA HAMBAZ	60
21 dars• XOCALI	63

4

səy. 65-82

22 dars• SÜVƏYİY DEVA	65
23 dars• 8 MART	68
24 dars• NAVRUZBIŞİN XƏDİN YİĞ	71
25 dars• İŞ CANINA Q`UVVAT VOBNA	73
26 dars• DİDEYİY NEVA	76
27 dars• PAÇÇAHIY CUNA DİX	79
28 dars• ELDAR	81

5

səy. 83-95

29 dars• EÇ	83
30 dars• HİNA NƏXBINA HƏYVANNE?	87
31 dars• KUMAGÇİY	90
32 dars• AZARBAYCANNİ XALQ`INA LİDER	92
33 dars• YİŞDİ ÖLKAYN SARVATBI	93
34 dars• Ç`ALAGNA KRAL	94

MAKTABEEDIN SA YİĞ

Mani yiğil İlkin maktabeeqa darseeqa hazir dexha qarına. Mana geer qəyq`əniy, mə`əllime xaaqa huviyn tapşırıǵbı qidghın ha`asınbıva.

Maktabıs dyoles kıxhayletti yik` ek`da-ek`da i`xiyxə. İlkin fıkrılaşmışex-hena: “Hiconiy ixhes, uleqa ildyaǵvana ıxhanaxhiy, mə`əllime zake darsbı qidghın hidya`ayiy”.

Dars gyidǵılıyn. Mə`əllimee sassa uşaxaaşın do ts`its`aa, darseeqa qıdyabıybişın do bı jurnaleeqa geyd ha`an. Cun do ğayxhing`ə İlkinee daaqani sesika uvhiyn: “Hinaa vorna”. – Uşaxar hiqiy-alla ilyakiynbı. Mə`əllim sık`ırta ulorzul sınıfeeqa ilyakkına. İlkine xənni sesekva uvhiyn: “Mə`əllim zı hinyaa vorna”.

– İlkinik hicone ıxha ki, mana darseeqa qarı deş? – mə`əllime jurnaleeqa hıcome otk`unin. İlkin şadxhana: Oha! “Zı ildyagvana ıxha.” Mana sınıfee iykar içeşin ç`ərbı ts`its`a`a, merung`una q`alam alyabt`ı daǵabçına. Sınıfe haray gibǵılın.



İlkine nimeena vuxhee siyrıxyvalla hav`una. Mana neng`uk`lecar g`acır deş, g`ayxır deş.

Həşde İlkin rəhətrayiy, ikkanan ha`as əxəyiy. Mana, maktabənçe qiğəç`u delesni dukaneeqa hayk`an. Dukaneeni xolodelnik`ençe sa morojna alyat`u, dukane işləmişxheng`us deles qıxhana. Pıl mang`usqa huvu uvhuyn:

– Zəhmət devxhee, morojnayn pul aleet`e.

Dukane işləmişxheng`ve mang`us fikir huvu deş. İlkine vuc ak`anı`ına. Hicome ha`asta axhuna. Vuc culer alqa fikirləşmişxhena: Pıl qudyovu morojna alyat`asne? De`eş, yugda deş vod. Həşde hin qöqi`y ixhes, savuk`lecar zı g`ece dexheyır, zı six ha`as deş. Morojna dukaneeqa gıxhxı qiğəç`ena.

İlkin xaaqa sark`ılın. K`uxnee yedisqa dyoles qıxha eyhen:

– Yedi, zı qarına.

Yedee mang`us fikir hidyovu, kar qoyxhar yeexhe.

– Həşdile yızda İlkin qales, yızın karıd həsil ıxha deş. İlkin utağeeqa iç`u, aq`vanına galırxh gyeşşe girğıl: “Zas dehe ildyagvana ixhes ikkan deş. İkkanan ki, yedik`le zı qacecen, uşaxar zakva huvagecen, mə`əllime zake dars qidğın he`ecen.”

Canni Radar «Görünməz Tonino»

LUGAT

Uleqa ildyag`vanaxhiy – görünməz olaydım

Ç`ərbı – saçlar

Dukan – mağaza

Dix – oğul

Sualbı:

1. Nya`as İlkinış gidecena ıxhay ikkiykın?
2. İlkine darsee vuc nəxürna ikki?
3. İlkine nya`as məxüd hı`ı?

1 Mətn qətqe vuşda fikir eyhe.

2 Huvuyn luğatın kalymabı yik`el aqqe.

2 – esdi sınıfee ilğec`uynçin tekrar

G`AYDABI:

Hayin sesbi curayda-curayda eyhe:

A, O, M, P, U, X, F, E, Ə, V, K, G`, Ö, Ü, N, T

Nen sesbi eyhehg`a havaa ghalençe vaxariyba qiğooçi?

Nen sesbi eyheng`a havaa ghalençe dağamiyvalika qiğooçi?

3 Hayin sesbi nenbine: sesnanbi deşxhee k`ilda sesnanbi?
İ, İ, Ə, Ö, Ü, A, O, E, I, U

4 Neni hərfbın ç`ərada huvu?
Z, S, R, Ü, T, Ə, Ts, E, O, Xh, L, P, Ö

5 K`at`bışdı cigaylqa sesnanbi gixhxhe.
x ... v, x ... v, q` ... v, q` ... v
x ... , x ... v, q` ... v, q` ... b

6 Qotkuda idyotk`uniyn hərfbi k`ilda sesnançin nenbiye?
yak`, akaa, lek`a, nyaq`, hagas, mexxa vexhxha, maxhxhara, qadğas, manğee

7 İşaarabışın neni g`aykkı (**ı**), (**y**), (**v**)
gağiy, gaazi, kalma, idotk`un, ilorzul, ala`anbi, k`orzul, k`apk`in.

8 Kalymabi hecabışılqa bit`ala`u ok`ne.
it`umun, bat`rayn, xiliyn, akaran, k`in Azərbaycan, Zaqatala, oxhne, huvuyn.

TARIXIN SAİFABI

Ts`uvulin yiğniy. Hin yiğ mısacad k`elixanas deş. Zı ilyakkına dekee nəhdiy g`el-xıl hoyğal, nəhdiy tyulyu bı alya`a. Zı dekkini k`anençe curaxa deş. Zak`le ats`anniy dəv`iy gibğil vobna, dek dəv`eqa ükkəs vorna.

Dek dəv`eqa əəni vaxtal yiçuyiy, zı xulepapişeeqa sav`u, şas ubabı hi`i. Zak`le uvnoyn: Həşte zı xaa deşdang`a ğu xaana xərna vorna. Zı qalesme ğu xaa yediqa, yiçoyqa ilyakkasta. Zı dekkini ulepşişiqə ilyakkına, hucomu ehes ikkiykiniyn, eyhes dəxiyn. Hini ixtiletle goone zı sık`ırra zalqa qarına. Dek dəv`eqa ark`ınna.

Zı g`uleni k`ane ulyorzulyna, dekkini yiq`əle ilyakkıng`a, yik`ee murad avquna. Dek xaaqa dəv`iy yugba g`attipxın qaleçen. Yızın ulepı gyats`ınbı, zas ikkan deşdiy yedik`le, yiçoyk`le zı hinyaxür g`acecen.

Zı yiğıs televizorençe xabarıbış`qa ilyakkaniy. Yiğıs yişdi igidaaşe rayonbu, xivar duşmanni xilençe alyat`a: Cabrail, Fizuli, Zəngilan, Gubadlı, Şuşa.

Sa yiğil dekkina şəhid ıxayna xabar qabına. Yızda dek şəhid ıxhana.

Yızda dek igid vorna! Zı dekin` doykə gurur haa`ana. Zas ikkanan: yişin şəhider şavacaab k`elivxan hima`acen. Manbı yişdi vatannime şəhid vuxaynbı. "G`arabağ Azarbajcanna vobna".



LUGAT

ts`uvulin yiğ – payız günü
dəviy – müharibə
xaana xərna – evin böyü
murad avquna – arzu tutmaq
yiğ`elivxhanas deş – unudulmurlar

Sualbı:

1. Dəv`iy huço eyhenne vodun? Nya`asne insanaaşə dəv`iy haa`a?
2. 27-sentyabr 2020 seneə hucone ıxha?
3. Nya`asne gadeys hin tsuvulin yiğ k`eldiyxan?



Nen cumlebı mətinni mövzuys uyğunda deş vod?

1. Dek dəv`eqa əəni vaxtal yiçuyiy zı xuleparışeeqa sav`u, şas ubabı hi`i.
2. Sa yiğıl dekkina şəhid ixhayna xabar qabına.
3. 8 – noyabr yişdi tarixe k`eldixhanan yiğ vodun.



Dekkaaşin nen kalymabı mətnes uyğunda qöö.

- A) İqid qek`a do axhva?
- B) Düzzüna kalyma zarafatika eyhi.
- C) Mə`na desdi kalmaykab nəticə vooxhena deş.

G`AYDABI:

Aadi sesnanbı

Mizen ögiylenbı, yiğ`nekinbı va k`anekin sesnanbı

1. Sesbı eyheng`a mizen ögi ilyoyt`alxhee, məxüdnı sesbişik`le ögiylenbıva eyhen: **i, e**.

2. Sesbı eyheng`a mizen yı`q`nekin ciga ilyoytalxhee, məxüdni sesbışik`le yı`q`nekinbıva eyhen: **a, i.**

3. Sesbı eyheng`a mizen aaxır, k`an ilyoyt`alxhee, məxüdni sesbışik`le k`anekinbıva eyhen: **o, u.**

3. Ögiyleni cargayn sesnanbınan kalymabı ok`ne.

4. Dağaydni cargabışee ooad-avud otk`uniyni kalymabışeni sesnançına curalla eyhe?

q`a`a, oza, salam, maz, q`ov, som, buğ, qe`e, eze, selim, miz, q`ev, sim, biğ

5. Huvuyni kalymabışis curayna mə`na huvu ok`ne.

xədin, bat`rayn, ts`oban k`ivən, d`ikaran, baran, yı`q`i`n, qıç`otk`uriyn, zırgın, duran

6. Yıq`nekni cargayn sesnanbışin kalymabı ok`ne.

7. K`anekni cargayn sesnanbışin kalymabı ok`ne.

8. Ats`axhaybı yik`ekqa alet`e, sesnanbı mizeni cargays sik`ı curu`u ok`ne.

1. Balkanıle axtıba, xvaale dikaraba.

•	•	•	•
---	---	---	---

2. Xurcunbı aqa, mihman g`aqa.

•	•	•
---	---	---

3. Əlhəəna, əlhəəna, yı`q`əlqa sabk`ıl ilyaaka deş.

•	•	•	•
---	---	---	---

NARANA YİĞİBLE TÛBƏƏ

(xabar)

Sa dekkiqar yighiyre dix vooxhe. Manbı geeb mehribanbayiy. Hammaşe sacigeeniy k`onaqa havayk`an. Vəhşi həyvanaaşına guc manbışılqa hıviyxhar deşiy. Manbı hammaşe sa cigeeniy vooxhe. Duşmanarıb manbışile q`əvəyq`əniy.

Senbı ilgeç`u. Gadebişe davatbı hı`ı, curayba yeşemişoxhe gibğıl. Sana – sanbışang`ə xaaqa k`ılba-k`ılbanıy havayk`an. Duşmanaşık`le hin g`ece, manbışılqa tekba-tekba hucum hav`u, xaybışedın girgin kar qöqiyın. Dekke iş hinəxub g`avcu, duxye k`anyaqa qobt`ulıynbı. Manbı abıyng`ə, harung`ukle sa narana túbəə ableva uvhu. Dekke gadebişe adıynı naranı túbəəbişike sa t`uç hav`u. Goone hav`una t`uç manbışıs huv`u uvhiyn:

– Duxye, harung`ve cuna guc hagve, ilyake t`uç şavusseiy haq`varaa`as vəxəs?

Neniçar duxaysse hina t`uç havaq`araa`as vəvxü deş.

Həşde dekke túbəəbı sassanna duxyebişısqa quvu uvhiyn:



– Həşde hin túbəəbí haq`vare`e. Gadebíşe túbəəbí rəhətda haqvari`ıynbí. Manke dekke eyhen:

– Duxye, şunab hin túbəəbí xhinne vobunbí. Nimee saçıǵee vuxhee, şavaçab şu havaq`araa`as vəəxəs deş. Duşmanaaşe şu curayba-curayba havaq`araaas vəəxa. Şok`le at`saxe, guc sacıgee vobna. Şu hammaşe sa cígee vuxhes vukkananbí.



narna túbəə – nar çubuǵu

t`uç savxhı – dəstə baǵlamaq

qöqü – talamaq

curavxhe – ayrılıqda (ayrılısanız)

guc hagvuy – gücünü göstərmək

k`on – ov

sacıgee – bir yerdə

haq`varavuy – sındırmaq

Sualbí:

1. Dekkiqar xhuleyre dix voriy?
2. Coçaaşe hico işiy g`ooçi?
3. Çoçar sa cigenang`a, duşmanar manbışis dyoles qıvxhes vəəxəye?
4. Dekkee duxye qopt`il hicone uvhu?

1 Mətn qəttqı` yuşene`e. Luǵatedın kalymabı yik`el aqqe.

2 Mətnıs medın nəxdun do gıxhxhes eyxheyiy?

- A) Guc sacıgee vobna.
- B) İgit qek`a, do axva
- C) Yugvallayn vuk`ul ooqa qaa`a

3 Neni sualbışis cavab deşiy.

- A) Çuba ögee nəxübne yeşemişooxhe vuxha?
- B) Manbí neni xivee vooxhi vuxha?
- C) Duşmanaaşe çuba nya`asna havaq`araa`as dəvıxhü?

G'AYDABI:

K`ixhxhen va k`ivən sesnanbı

1. Yuşen haa`ang`a miz sa curayl deş aaxva, mançe harakat ha`a. Hamançıl-allad sesnançın sabarabı k`ixhxheda, sabarabımee k`ivəda giyxhxhe.

2. Yi`q`nekniyy k`anekni cargayın sesnanbı k`ixhxheda g`iyhxhxi:

a, ı, o, u

Ögiylni cargayın sesnanbı k`ivəda g`iyhxhxi: **i, e**

K`ixhxhen sesnanbı: **a, ı, o, u**

K`ivən sesnanbı: **i, e.**



4 K`ixhxhen sesnanbı nenbine?

A) i, e

B) a, ı, o, u

C) a, ı, e, ı



5 Huvuyn kalymabı qotkuda xanabışeeqa gixhxhı daftareeqa ok`ne.

Vatan, xıl, yed, miz, akka, q`ev, t`uç`, saxur, yiqıy, motor, maktab, nisse, bat`rayn, uftanın, vuk`ul, q`aratsa.

G'AYDABI:

K`ixhxhen sesnan kalymabı va k`ivən sesnan kalymabı.

ı, e – k`ivəni sesnançe çile ögiyl qöonı k`ilda sesnanbı k`ivə qa`a.

a, o, u, ı – k`ixhxheni sesnançe manbı k`ixhxhe qa`a.

Masalan: xiv, xev, vuxhe, eke, xhebillə, xav, xıl, sos.



6 Mötarizeena kalyma k`at`bışdı cıgeeqa givxhu cumleys sik`ı ok`ne.

... (xha) ena ha`an. ... (ena) şal qexan. ... (nyak) nisse, xhınyal ha`an.

... (suk gıney, qecen. ... (t`ımıl) noç ha`an, (pet`ay) moox ha`an.

BANAVUŞ

Uşaxaar q`önı desteeqa curooxhe. Harınçee uşaxaaşın say barabarda ixhes ikkan. Har desteyn cos xərna seçmişa`ana. Goone destebı ögü-ögeeqa, sana-sançile yıts`ille g`el eq`əna, xieppi aqqı ulyoozaranbı.

Banavuşaşını sançe, şenisançık`le eyhen:

– Banavuş

Seni sançe cavab qelen:

– Şake gexhan? (hicone ikkan!)

Ögeeni banavuşın eyhan:

– Şoke şas haşune gexha?

Hambazaaşını sang`un do ts`uts`a`an

– Ayşe geexha!

Ayşe desteyke curayxha, g`adexhvan-g`adexhvan xıl-xile avqıynı uşaxaaşın xileppi cura`as əxee, mani destençe sa uşax alyat`u, ceni cigaylq`a sayk`alasta. Agar neni destee xərna uşax axvee, mana destee ögeena vuxes.



LUĞAT

banavuş – bənövşə
huvagiy – oynamaq
qoni cigeqa – iki hissəyə
haşun gexha – kim düşər

Sualbı:

1. Uşaxaaşe nen huvaagiyi huvağa?
2. Nyana komandane g`amooxhe?

1

“Banavuş” kalyma mısane xənni hərfika oyk`an?

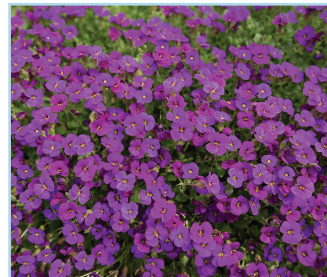
- A) T`et`in do hagvanğ`a
- B) Huvagiyn do hagvanğ`a
- C) İnsanın do hagvanğ`a

2

Uşaxaaşin huvagan medın nen huvaagiybı şokle ats`a, do bı eyhe.

3

Ts`its`iynı şıkılybışdı əreençe banavuş hagve, mançıs cumlebı g`urmuş he`e.



G`AYDABI:

Q`öni curayl qədəqqən k`ilda sesnanbı

Ğ, G`, Q`, H, X – hərfbı kalymeead q`öni curayl eyhe, qədəqqə. Uvhuna curalla otk`uniykva vats`ooxhe.

1. Mani k`ilda sesnançin hiyd aadi sesnanbı: **a, ı, o, u, i, e** qöoxhee, buğazın çurubı sayli deş, vonni g`aydayl axva, sesbı badalaxhi deş.

Masalan: **ğ** – ğarib, veriğ; **g`** – g`ab, g`ar; **q** – qoxas, eqana; **q`** – q`as, hoq`as; **h** – hambaz, guhar; **x** – xav, daxa

2. Ğ, G`, Q`, H, X – hərfbı kalymeead buğazeeni sesnançile: **ə, ö, ü, ı** – hiyd, yeyid qihna qöoxhe, buğazın çurubı saylenbı, man sesbı (hərfbı) badalexhenbı. Manbı buğazeeni sesnançik akar qexhi **ğ** – ğı`t`, mı`g`; **g`** – g`ümən, şing`ə; **q** – qəl, əqəna, **q`** – q`ər, yı`q`; **h** – həs, məh; **x** – xəm, yı`x.

4 Huvuyn kalymabı q`o-q`əna qətqe. Ts`ettiyni kalymeedın x ses q`od`esdi kalmeeni x – sesek akaree?

xav – xəv;

xal – xəl;

xorag – xö;

xam – xəm;

xuda – xümə.

5 Badal dexhayn k`ilda sesnanbınan kalymabı sa sural, badalxhayn k`ilda sesnanbınan kalymabı manisa sural ok`ne.

Çeşna: qurk

quva, vuq`na, göv, g`ev, qöray, g`ümən, qadı, q`acir, məxüd, xiv, qaleş, yı`ğ, ağa, veriğ mang`ıs, g`ənaliy, böq`, mı`ğ, ğarib, həl, həş, halal

6 Huvuyn cumlebı ok`ne. Mancını badalaxheni k`ilda sesnani kalymabişik avğançe xat` ts`its`e`e.

Vəqəbı uxhuyxhanas coban aqqı.

Suval xəm geeb micagba vooxhnena.

Qurkençe xədn çixeniy gyuvatxın.

Dek ok qiviyşalas üqqə vor.

Ç`EMÇ`EYNA MEXXVA

Behram didee alyadiyn neny yugun meyvabı k`ınnı ç`emç`eeqa sı`ı, neva Elibeys huvaciynbı.

Sa yiğil Elibey dideyni k`aneqa qarına.

Mang`uk`le erigni yiveyk avub sa ç`emç`e g`avcu.

Ç`emç`e erigeşe gyavts`av`u, manbı k`at`eeşis dağa`a dirğil.

Goone meer dideynı k`aneqa sark`ıl, medın erigeer sa`as ikkiykin.

Didee uvhiyn:

– Ho`o, sa`as eexhe, amma ç`emç`e zas lezimba vobna. Ğu vas ç`emç`e hee`e.

Elibeye xəttə túbəəbı sı`ıynbı, amma ç`emç`e haa`as vəvxü deş. Kumagıs emiyna gade qortul. Emiyni gadee mang`us ç`emç`e hav`una. Didee hina ç`emç`e q`abil hav`u deş. Túbəəbı qığaysu dağı`ıynbı.

Hinəxüd sa-q`önı yəqqee ıxhayn eçer yivul ç`əra q`ıxhaynbı.

Axire, Elebeye vucecab ç`emç`e sav`una. Dideys mana ç`emç`e qotalas vukkuykin. Elibeye uvhuyn:



- Didey, havasre aaxvecen, zı mançıkva miç`eerina vorna.
Didee əq`əna haa-haa uvhuyn:
– G`eç`da, insane cuni zəhmətuka hiinçıs q`iymat hoolena. Zı inam ha`an ki, dideyni zəhmətuka aledıyn meyvabı, k`at`eesis dağa`as deş.
Elıbeyıs gırgın kar ğammıışxayn va nuş ıxhayn.

Cəmil Alıbeyev



ç`emç`ey – səbət
tübəə – çubuq
q`abılxhay – bəyənmək
qoptulıy – sökmək
axıre – nəhayət
miçedın – səhərdən
naşqıxay – utanmaq
didey – *baba*

Sualbı:

1. Didee nevays meyvabı nişek`ane sa`u?
2. Neve meyvabı nişisne dağı`ı?
3. Neveysse ç`emç`e haa`as vəvxünane?



Huvuyni sualıbışis cavab qele.

1	Dideys ç`emç`e nyaqa q`abil devxha?
2	Elıbeye nya`a dideyni ezuyıni erıgeşis q`iymat huvu deş?
3	Manğ`us nya`a naş qıxa?



Dekkaşın uvhuybışda nenane mətnes uyğunba vob?

1. Zəhmət ts`its`dyav`ung`a rəhativallayna q`iymat vats`avxhes.
2. Duzgunni yəqqı`l əəna ozaras deş.
3. Dets`axhay əyib deş vodun, qıdghın hidi`iy əyib vodun.



Yişdi mizeylqa sak`al he`e.

Balaca səbət –

Çoxlu çubuq –

Əmisi oğlu –

Qoy qalsın –

Özü yığdı –

G`AYDABI:

Cumleed kalymabişin badalxhay Kalymayna kok va şikilçiy

- Kalymayqa xəttə hı`ssabı vodunbı. Mançına əsas hissa kalymayn k`ok, dib vodun. Mansan h`ssabı kokale – yı`q`əl va hiyd eyxhenbı.
- Kalymabı cumlebışee cigays sik`ı menni - menni formabışil eyxhenbı.
- Kalmeead badalexheni hı`ssayk`le sikilçiy eyhen:
Ramazan - e, Ramazan - is kalymayn şikilçibi vodunbı. Şikilçibi cumlee kalymabı sana-sançıka ayt`alasdimee işlemişexhi.



Kalymabışee şikilyçibi nişanıkva hagva. Maktabın, şit`aaşın, maktabeençe kitabbişil, xaybışile, çurunış, silibi, baluğar, xivınbışe, micagın. Şikilyçibi hagvan nişan: *kvadrat*



K`atbışdi cigeeqa qotkuda şikilyçibi gixhxı ok`ne.

Q`ıdim... çına mıkalla haagvana

Yoq` sura yiz... aqqı vodun

Uşaxaa... yiz... guru... sana-şang`ulqa ayhi vod. Uşaxaaşın sabarabı xızak... hittivıyghan vob.

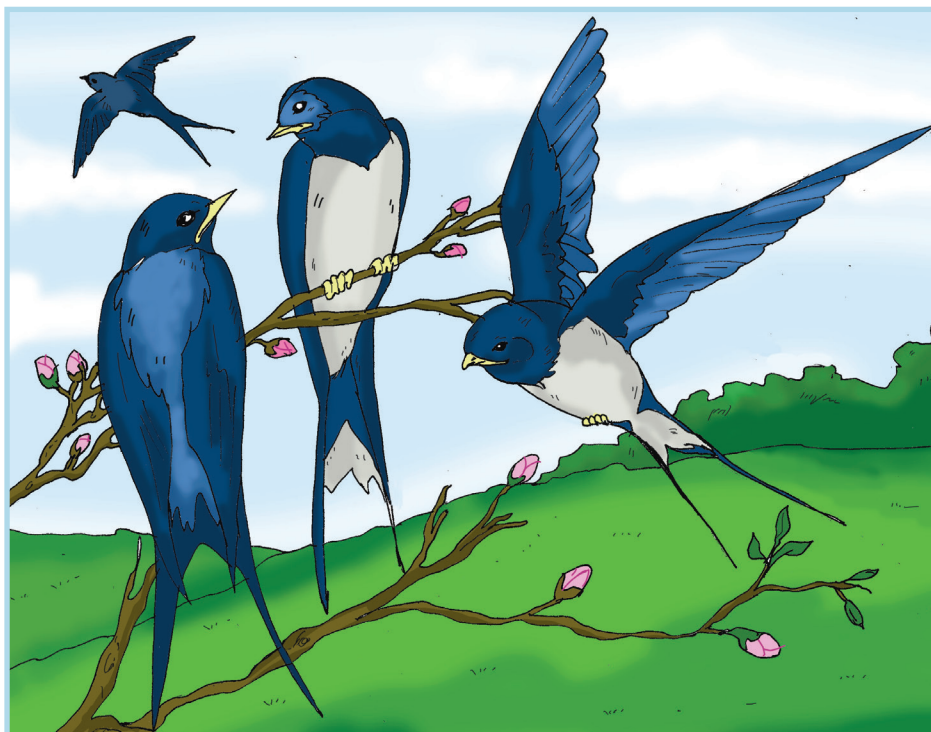
BEBEÇÜLYAR

(mətn)

Bebeçul sacigee gidviy`arna şit` vobna. Mana q`i`dmi`na g`ümani ölkabişeeqa avayk`an, sayıb yuxhxhaniys sivişk`alna. Bebeçul alivxhuyni suralqa ilyaakang`a, eyhi mançe xəybişee huvagaye. Bebeçul yavaşdevxha işlemişooxhena, haşaratbı otxhananbı.

İnsanaaşını əree eyhenki, bebeçul delesvaleng`ə ulyooxang`a, manke g`yoğiy g`yoğasın. Gyoğıyle ögee havaa namaka vooxhena. Həşaratbışın g`anatbı şışmişedaxhenbı, mana delesvaleqa qavayli. Həşaratbı oyxhan, manbı aqqasva delesvalençe ulyooxana.

Bebeçulin – həşaratbı havee aqqaqanbı. Bebeçulis ham cis, hamıd balabışis böq`ər aqqas lezimda vodun. Mançil-alla bebeçul bıkırnı yığıl ulyooxa vooxhe. Bebeçul k`ılba-k`ılba dağamba iviykarna.



LUĞAT

bebeçul – qaranquş

alyuvxıy – uçmaq

gyoğuy – yağış

g`ümeni ölkabişeeqa – isti ölkələrə

avquy – tutmaq

namaqa – nəmli

Sualbı:

1. Bebeçul nəxübna şit` vobna?
2. Bebeçul nya`a delesvalençe ulyooxa?

1 Mətnee neni sualbışıs cavab deşin?

1 Bebeçul delesvaleençe ulyooxhang`a, manke hicone eyxhi?

2 Bebeçulee akvaa neni cigabişene ha`a?

3 Bebeçulee hicone oyxhan?

2 Bebecul saciqe gıdviy`arna şit` vobxhee, nya`a akvaabı ha`a?

3 2-di abzaseedin «namakana» kalyma neni kalymaykane badalaa`as vooxhi.

A) mık`ada

B) g`ümada

C) durada (çüvəda)

G`AYDABI:

Cumleead kalymabişin badalxhay Kalymayna kok va şikilyçiy

- Kalymee şikilyçiy g`ayşumee kalymayna kok aaxva
kitab^{ee} – kitabı^s
şikilyçiy hagvan nişan:
kok haagvan nişan:
- Sa kalymayni k`anekqa sabara curayn-curayn şikilyçibi qadaylenbi:
kitab – kitab**ı** – kitab**ee**, kitab**ıs**

4 Əlamat hagvan kalymabı otk`un, mançin şikilyçibi nişanıkva hagve.
Çeşna: miçax**ın**

5 Kalymabişee kokıy, sikilyçibi curu`u ok`ne.

Bakvee, Şekke, dırıktorun, maktabin suvabişil, xivedın, q`eybi, vuq`nabı ölkabişeençe, t`ubar, xhod`esın çerana.

8 NOYABR – G`AMEPXHAYN YİĞ

2020-senne 27-sentyabrıl ermeneeşis meeb yişde ölkalqa k`yootalas vukkiykin.

Azarbaycanın millet mane gahıl ermeneeşilqa g`elil qıxha. Yişde ölkayne orduynıd ermeneeşe aqqıyn yişin gırgın şahar bı, rayon bı, xivar manbışde xılençe g`ayşuyn bı.

2020-senne noyabrne 8-çul Azarbaycane avalıyne şahar bışda vooxhene Şuşe Azarbaycanın bayrağ k`eyxə.

44-yiğna ts`its`avxhvane 2-esde G`arabağne döv`ee Azarbaycane orduyn ermeneeşe mankilqama aqqıyn yişin gırgın cigabı yı`q`əlqa sak`al hı`ı.

2020 senne noyabrne 10-çıl Azarbaycan Respublik`ayne prezidentee İlham Əliyeevee Azarbaycanni xalq`ın g`ameepxhayn yiğ xhinnee e`lan hı`ı. Mane gələbeyn Azarbaycanna Respublik`a dyunyeyscab gucnana ölkə xhinnee qıvaats`av`u. Çin milletıd yik`nan, gırgıne gahbışil döv`əys həzzirin millet xhinne hagu.



LUGAT

g`elil qıxha – ayağa qalxdılar.
q`ayşuynbı – azad olundu
q`amepxhayn yığ – qalib gələn gün
cıqabı – torpaqlarımız
qıvaats`avu – dünyaya tanındıq
haqu – göstərmək

Sualbı:

1. 27 sentyabr nen yiğne?
2. Yişde orduyn çına guc nəxübna haagu?
3. Dəv`ə xhulelle yiğnane vuxha?



Cumlebi qətqi yik`el aqqe.

- 1) 2020 senne 27 sentyabrıl ermeneeşis meeb yişde ölkalqa k`yoottalas vukkiykin.
- 2) 2020 senne noyabrne 8-çul Azarbaycanne avalıyne şaharbişda vooxhene Şuşee Azarbaycanın bayrağ k`eyxə.
- 3) 2020 senne noyabrne 10-cıl Azarbaycan Respublik`ayne prezidentee İlham Əliyeevee Azarbaycanni xalq`ın g`amepxhayn yığ xhinnee elan hı`ı.



Nen cumlebi mətinni mövzuys uyğunda deş vod?

- 1) Yişde ölkayne orduynıd ermeneeşe aqqıyn yişin gırgın şaharbi, rayonbı, xivar manbişde xılence g`ayşuynbı.
- 2) 44 yiğna ts`ts`avxhvane 2-esdə G`arabağne dəv`ee Azarbaycanne orduyn ermeneşe mankilqama aqqıyn yişin gırgın cigabı yı`q`əlqa sak`al hı`ı.
- 3) 44 yiğni 2-esde G`arabağne dəv`ee Azarbaycanni xalq`ee 3000 şəhidar huvooyınbı.

BAYRAĞBI

(mətn)

Bayrağbi ögilni vaxtbışil vodunbıniy. Ögeeni vaxtbışe bayrağbi gamı-bışee exhenbıniy. Limanı deles qexheni gamıyn çin bayrax ooqaniy qaa`n. Şaharni insanaaşik`le gamı şavun ıxhay bayrağikeniy qivats`a.

Bayrağbışike dəv`əbışeyid istifadə ha`anniy. Duşmanar sana-sang`us deles kuvxhayng`ə quvats`asdime, harung`e cun bayrax ooq`a qa`anniy. Bayrax bayrağdari xıleniy eyxhe. Bayrağdar duşmanıke g`orumuşa`ananiy. Bayrağın ç`iyelqa g`a`ayitxhuy dəv`ee yı`q`əl avxiy eyhen vodniy. Ərəbirda dəv`ee aldaxhananbışdi sang`ve cagvaran bayrax ooqa qa`ayiy. Hinçikva eyhes ikiykanniy: mani surayn də`viy ç`əv haa`as va ya mı`slyahateeqa qavales.

Zamanukva bayrağbi xalq`bışdi, ölkabışdi simvolulqa ilğeeç`u. G`iyına haar devletiqad çin bayrax vodun. Hin bayrağbi rangbışikva, ooni işaarabışikva gora cura`anbı. Devletbı sana-sang`usqa vüqqəng`ə, idman yarışbışee bayrağ ooq`a qa`an. Bayrağıqa harna neni ölkayna ıxhay ats`axhen.



LUĞAT

Ögeena vaxt – qədim zaman
Q`uvats`as – tanınmaq
Dəv`iy – döyüş, dava
Ooq`a qi`iy – qaldırmaq
Yi`q`əl avxiy – məğlub olmaq

Sualbı:

1. Ögeyni vaxtbışıl bayrağbı nya`aniy istifad ha`anbı?
2. Bayrağbı menni nyane istifade ha`a?
3. Devletbışın bayrağbı nəxüdne cura`as eyxhi?

1 Mətnee xhebıd`esdı abzats`e huvuna “simvol” kalyma neni kalymaykva badalaa`as vooxheyiy?

- A) Dəv`iy B) ğamebxhayn C) ramz

2 Mətnee xətdıxhayn ts`edin mə`lumatbı ok`ne. Yıghnime nekki q`abul eyxhen mə`luman nenın ıxha? Yışdı bayrağnı hək`ee ats`anbı yuşen he`e.

3 Qətqe k`aneni kalymabışın kokbı hagve.

G`AYDABI:

Sa kokalin kalymabı. Kalymayna kok

- Huvuyn kalymabı nəxdunbıye:
Sa kokaliynbıyee, deşxhee menni-menni kokbışıkeyee:
itv, ttun, ittuk`ay ittuvalla; mık`an mık`alla, mık`alin, mık`ada;
g`üman, g`ümada, g`ümalla
- Sa kalymayni dibıke hı`ıyni k`alymabışik`le sakokalin,
k`anedın kalymabı eyhen: ç`əran, ç`ərada, ç`əralla, ç`əray,
ç`ərana; g`üm, g`üman, g`ümalla, g`ümada, g`ümalybı.

- Sa kokalyni kalymabişıqqa əsas mə`na haagvana, gırgını k`aneni kalymabişee vooxhena sa pay vooxhi.
Mani k`aneni kalymabişeeni akarani payık`le, hı`ssayk`le kokva eyhen.

1. *Mağaaani kokal mağaa, zazaani kokal zazaa aleylen.*

2. *Ts`e` ts`e`ni g`elike, vəq`ə vəq`əni g`elike gyuvaxan.*



4 Kalymabişin kokbı nişanıqva hagvu ok`ne.

Mık`eybı, q`acirar, t`elebişin, mıçaxın, xhırxhıman, t`et`ekan, yudugun, yugun, q`ap`ın, q`adalin, gırgınçin, gırgınçına.



5 Gits`inni sa kokalyni kalymabişike cumlebı hı`ı ok`ne.

Suva-suvaqan, bak`iy-bak`istaviy k`an-k`anekin, peşe-peşekar, əməl-əməldar.



6 Huvuyni harni kalymays, sa kokalin kalymabı tabalı`ı ok`ne.

maktab, əraba, xhırxhıman, yöxxə, xhyan, yəq, ək`el



7 Mətneñçe sa kokalin kalymabı ok`ne.

Yiz gyoğu

Uşaxar oza qəpxhesse yizin har sura aqqınıy vod. Uşaxaaşıs yızıka huvaagas xuruşniy qöö. Yedyaaşe uşaxar yızıka huvaagas havaysaranbı. Ubayn gırgın uşaxar sacıgee sabınıy vob. Yunusee yizna guru hav`u. Əhməd xızaqıka yızıl hiyghanniy. Məhəmmədee yizin ambvarbı hı`ı, yizna suva haa`as vukkuykın. Mani yığil uşaxar aats`yasdimee huvagıynbı.

BALAYNA MEXXVA

(xabar)

- Sa eyxhena, sa dexhena, Zırgınapapax doyuIna sa içiy yeexhena.
- De`eş!
- Ho`o, yik`el qarına, Ç`ərənəpapax. Sa yiğil yedee mana qort`ul uvhiyn: “Aqq`e hayın ooqa xhınyaal qadğuyın gıney, adıys ana hiyek`ne”
- Baa...a, ğu qotkuda deş eyhe!
- Ha, ha. İçiy ç`alagançe əəng`ə sa div ögiylqa qiğeç`e.
- Ğu gırgın kar alıkkı`iyn.
- Ho`o, ho`o, umuliy. Umiliyn qiyghanan: “Haşune nik`ee, haşune muğur?”
- Deeş! deeş!
- Yugda da-de, ats`an. İçee eyhen: “Zas kuku he`e!”
- Ğu eyhəxüd deş vodun.
- Qotkuda eyhe! Suvənme eyhen: “Dora, İkkaxhee zı nisse yi`q`nençe qa`as.
- Nena suvəne, nəxdün nissene?
- Ay baba, ğu gırgın karbı alıkkı`iynbı, vasse mexxva haa`as vəəxə deşob!



LUĞAT

Ç`ərənə papax – Qırmızı papaq
Haşu nik`ee, haşu muğur – Kim yatmış, kim oyağ?

Sualbı:

1. Didee nen mexxvabıne alıkkı`ı?
2. Didee dəxəvane mexxvar alıkkı`l deşxhee nəvane yoxlamış`ı?

- 1 Harunğve dideşdi hək`ee yuşenee`e.
- 2 Ç`ak`ınbışdi hək`eedın dekkaaşın uvhuybı yik`el qale`e?
- 3 Xaabınmışis nəxübne hürmat haa`as vukan.

G`AYDABI:

Suffiks

Kalymee kokale qehna q`öoni hi`ssayk`le suffiks eyhen. Suffiksni kumagıka ts`edın kalymabı ha`as eyxhenbı.

Suffiks kokak at`ıdq`ın oyk`an. Man nişanıkva hagvan. Dix-av, yiş-av, yiq-sum, çoc-valla, mek`-valla, sura-qan, yöxrə-qan, əmal-dar, cilav-dar, sənət-kar, naq`ra-çiy.

- 4 Kalymabışee suffiksbi hagve.
q`əsvalla, ittuvala, zurnaçiy, ç`ərant`ay, g`i`biy, mişleşeliy, çoçiy, g`umlu, dağlı cansız, syoyebay, vəq`əlay, ç`əralla.

- 5 Mətnençe suffiksınan kalymabı t`abal hı`ı daftareeqa ok`ne. Suffiksbişilqa çin nişan gixhxhe.

Yışdi xaana xılıyvala yüç`ülle metr, əq`vallamee molyulle metr vodun. Man xav doyükvani sənə`ətkaree Həsaneə ali`ı. Xav alya`ang`a mebin ustadarıb işlemiş vuxhaynbı. Dekkis girdını ustadaaşına iş q`abılyuvxhana.

- 6 Huvuyıni kalymabışike - dar, - ka, - alla, - çiy, - van suffiksbişdi kumaguka ts`edın kalymabı he`e.

Peşe, ç`əran, nexir, zurna, i`im, çagvaran, taxsir, balığ, futbol.

K'INNA

Xaana nekki k`ilin uşax Rəhi`m vorna. Mang`una xərna çoc pilotniy. Gırg`ınbışe mana ögmışa`ayiy. Rəhi`me çocuk`le uvhiyn:

– Zasıd teyyara ha`aykas xərqeee. Çoccee əqəna hi`i uvhiyn:

– Hala k`ırra vor, xərqixhe, g`oone. Rəhi`mna xərna yiçu silibışda doxturniy. Mang`ee yiçeyk`le uvhiyn:

– Zınar vaka ıkkee. Vas kumaq ha`asın.

Yiçee əqəna hi`i uvhiyn:

– Xərqixhe, g`oone.

Rəhi`m ts`imis qixha akkasqa qiğeç`una. Xaani k`aneni yivni avudnu giy`arançıl gyu`urna. Sa q`əsda adamiy qarı mang`uni k`ane gyu`urna. Mang`ve Rəhi`mike qidghın hi`iyn:

– K`inna, yiğni xatrek haşune qirxhıl?

Rəhi`me eyhen:

– Eh, k`ırra ıxhayle lap bizarxhana!

– Ğu xərqihesne ıkkan? - q`əsıng`ve uvhiyn.

Hamani vaxtal Rəhi`mni vuk`lelqa sa hadise qabına. Mana ekra xərqixhana.



- Hinəxür ekra xər qixhay q`abil ixhane?
- Ho`o, didey, sağ ol! Zı həşdile pilotaaşini maktabeeqa üqqəsda.
- Ğu maqa alert`as deş, ğu hale maktab çəv hi`l deş.
- Zı xhebıd`esdi sınıfıee qədəqqə. Zı hico işne g`avces?
- Dix, hin yugra xər qixhay deş vodun. Həsde ğu yuğda qətqəs ikkanan ki, g`irg`ın kar vak`le yugda ats`axhece. Hiçud dyats`axha xər qixhayn xayır hicone?

Rəhi`m sa manzilee k`ıl qixha, ögeena xhinne k`inna g`ade ixha.

Namiq Abdullayev



Pilot – təyyarəçi
Ögunmişxhay – tərifləmək
Bizaar vuxha – tənqə gəlmək
Ek`ra xər q`ixha – sürətlə böyümək
Tsimis qixhay – küsmək
K`ıl qixhay – kiçilmək

Sualbı:

1. Rəhi`mna xərna çoc haşune?
2. Rəhi`m nya`as tsimiş qixha?
3. Didee Rəhi`mik`le hicone uvhu?



Sualbı mətnes uyğunda qööye?

- *Mana nya`as xər qixes ikkan?*
- *Yuqqda qidətqee pilot ixhes eyxhiye?*
- *Girgung`ve Rəhi`mik`le nya`asne k`irrava eyhe ixha?*
- *Ğu xər qixhayng`ə haşune ixhes ikkan?*



Yişdimizeyl ok`ne.

Nekki k`inna gade.

Xərna yiçu.

Pilotna maktab.

Yugna xabar.

Maktab bıkirı`iyn.

G'AYDABI:

Prefiks

Kokak ögiyle atitq`ın ts`edın kalymabı ha`ani, kalymaynı dibini mə`naykani hissayk`le prefiks eyhen.

Prefiks nişanıka hagvan ok`alas - g`okalas - sak`alas;
 qo-xas - g`o-xas - qa-xas

Q`oni seseke – k`ılda sesnançıkeyiy sesnançıke ixhayn prefiks-bişik`le - sade prefiksbıva eyhi: gyo-xas, g`a-xas, kya-xas, gi-xas; xhebni, yoq`ni, seseke ixhayni, prefiksbişik`le yı`q`i`n prefiksbıva eyhi: hiç`o – karas, g`iço – karas, siç`o – karas.

3 Huvuyni kalymabişee prefiksbi cure`e.

Alixhas, g`alixhas, et`as, qet`as, etas, ot`alas, qot`alas, ulyok`alas, k`yok`alas, g`it`ok`alas, k`it`ok`alas, k`yoç`anas, gik`anas, alik`aras, qik`aras, qiç`orkur, hoxas.

4 Cumlebi qetqe, prefiksbınan kalymabı t`abal hi`ı daftareeqa ok`ne.

Pisin uşaxar maktabeençe qöög`a yəqqə ulyoozar, hinyaqa-şaqə gyoozar. Manbı vaxtal xaaqa qabayli deş. Xəmdə vaxtal g`alyabkee, miç`eeyib çakba suğootsasınbı.

5 **-sa, -se, -so, -qa, -qo, -el, -g`o** prefiksbişikva teze kalymabı he`e.

a`as, et`as, ek`alas, ozaras, ok`alas, ot`ales, alles
Kalymabişikvan cumlebi ok`ne.

6 Huvuyni kalymabişda curayna mə`na hivle.

Kalyma	Antonim
Otxhun	İdyotxhun
Giç`es	Gideç`es
Sak`alas	
Ehe	
Ak`ne	
K`yog`əs	
Hiç`ookaras	

YEDİNAYİY BABAYNA MÜHÜBBAT

(xabar)

Sa şahıs cuna ölka iviykaras vukkiykan. Şah safaris gyiğalna. Mana sa suvayni k`aneni damayk`e ilğeç`es ikkiykan. Fayton he`ekking`a nimee ilğeç`es ikkiykan ıxheeyir, balkanaar dameyni yı`g`nee ileezuriynbı. Damayke ilğeebç`es vəvxü deş.

Hamani vaxt`al sa ərəba damays deles q`uvxhana. Ərəbayk q`öble yoxarana balkan avt`uliy. Hina araba damayle ilğevç`una.

Şah hini işis geer matxhana. Ərəbaçiy q`ort`ul qidghın ha`an:

– Qəsda, nəxüdna eyxhe, yizda fayton sibıkba, balkanarid dunyeyni ha`ar ölkençe adıyn yugun, k`ok`un balkanar damayke ilğeç`es əxi`deş. Yiğın yoxaran balkanar damayke ilğeeç`es əxiynbı? Q`əsinğ`ve cavab qelen:

– Şah sağra ixhena, vuşun balkanar duvuxunbı vodunbı. Mançe manbişe sana-sançıs kumaq ha`as ikkikan deş. Yızın balkanar yediy-bala vodunbı. Mance sana-sançıs kumaq ha`an. Ərəba damayke ilğevç`es kumaq ha`an. Hina delesvaala vobna.



LUGAT

suvana dama – dağ çayı
fayton hoo`okkana – faytonçu
sibikva – yüngül
duvuxunbi – ögey
rəhətba – asanlıqla

Sualbı:

1. Şahıs hıcone ha`as ıkıyınıyn?
2. Şahna fayton nya`as suvaynı dameençe ilğidevç`u?
3. Q`əsing`ve şahık`le hıcone uvhu?

1 Uşaxar, delesvalla nene balkanaaşiqayiy: aşhnine, q`əsing`unine?

2 Sualbışis cavab ok`ne?

- 1) Delesvalla, duvuxiyvalla həyvanaaşiqacabne vooxhe?
- 2) Nen insanarne sana-sang`us delesba, duvuxba voxhe?
- 3) Delesni insanaaşe hıcone ha`as ıkkın?
- 4) Ərəbayni balkanaaşe nya`as sana-sançis kumaq hı`ı?

3 Mətnis nen sual aidda deş vod?

- 1) Balkanar şahıs neni ölkabışile g`axovu?
- 2) Fayton nençe ilğevç`esniy vobna?
- 3) Q`əsing`un balakanar nəxudınbıyiy?

4 Yişdi mizeyl ok`ne.

*Səfərə çıxmaq –
Çayın ortası –
Şah təcəübləndi –
Böyük (çay) –
Rahatlıqla keçmək –*

G'AYDABI:

Yuşeyn hi`ssabı

1. Yuşeeni gırgını kalymabişe sa kar, sa mə`na deş Haagva. Kalymabi-şe g`ooceni ats`aralis sik`ı gruppabişilqa curexhi.
2. Sa grup kalymabişe karbişin do bı, manisa grupun kalymabişin nişan, xhebid`esdi grupun harakat, yoq`ud`esdi grupun say, xhod`esdi grupun do bişin menni kalymabişikva badal ıxhay, yixhid`esdi grupun işina teher Haagva.
3. Məxüdni kalymabişdi gruppabişik`le yuşeyn hi`ssabıva eyhenbı. Manbı əsas hi`ssabı vodunbı. Mançile ğayre 3-led kumaq ha`an hi`ssa vodun.



5 Huvuyni mətnençe kalymabi gruppabişilqa cure`e.

- A) karbişin do bı:
- B) karbişin nişanbı:
- C) karbişin harakatbı:

Şas ts`edin məktəb alyə`u vodun. Bina g`ançe geəb uftanba go`ce vobna. Məktəbni hıqıy-alla k`onexin yivar ezu vodunbı. Məktəbee darsbı sə`ət molyunçil giyğal. Uşaxar uftanni məktəbeeqa havasıka qabayle.



6 Huvuyni kalymabişe neni sualıbışıs cavabbıyiy qeli.

ittun	micagna	ek`ınbı
q`ızman	bırq`ına	bat`raynbı ...
ts`oban	mekvna ...	ç`ak`ınbı



7 Huvuyni kalymabişikə cumlebı hı`ı ok`ne.

- 1) yı`q`ı`hı`l, darsbı məktəbee yişin giyğal
- 2) exhal qobt`ul xızan mihmanıyvaleeqa yişda
- 3) insan mizel qətgəs, yedni, ok`anas vorna dəxəna bırq`ı`na.

VARDINA XABAR

Ögeeni vaxtbişıl sa bağban eyxhena. Mang`us t`et`bı geed ikkiykaniy. T`et`bişdi əree vard mang`us dehdad gedyi ikkan. Vard aşmuşuvxhayng`ə, exhal arı şavamı mana qooxaiy.

Sa yiğil sıxnariy aqqasva bağban exhal bağee axuna. Exhaa adk`inin, nenacar sıxnariy arı deş. Miç`edini vaxtal bağeençe ses g`ayxı. Uleppi aaqing`ə sa devin vardbı qoda g`ecen.

Miç`er bağbane bağee g`aciynbı, sa q`əsdı adamiys yuşeni`imbı. Q`əsing`ve mang`ul k`rı huvu, hico ha`as ikkiykiniy uvhiyn.

Ğiyiniyi yiğil bağban bağeeqa aring`ə, xəmdə vardbı aşmışxha g`aciynbı. Yugra ilyakkıyng`ə g`aceyn ki, vardbişdı bitağbişee xətda tıkanbı vod. Ats`axhaynki, hına q`əsung`una iş vobna. Xərra matxhana. Mang`uk`le ats`axhayn kı, hin tıkanbı uftaniyvala g`oramısa`asva itxhın. Mani vaxtile vardbı tıkanıkva vodunbı.

Huseyn Abbaszade



LUGAT

vard – qızılgül
qotxiy – dərmək
sixnariy – oğru
rahat hi`iy – arxayn etmək
kolbı-tik`anbı – tikanlar

Sualbı:

1. Bağbanıs nen t`et`ın q`abıl ıxha?
2. T`et`bı şava qox`ayiy?
3. Q`əsing`ve bağbanık`le hicone uvhu?

1

Şok`le medın nen t`et`bine atsa? Şikledın t`et`bışın dobu eyhe va mançini hək`ee yuşenee`e.



G`AYDABI:

Do - yuşeyna hi`ssa

Karbışın do bı ats`aralya`ani yuşeyni hi`ssayk`le do eyhen.
Dek, yed, vatan, xav, Məhəmməd, Baku, məktəb, mə`əllim.

Do yuşeyni hi`ssayn insanaaşını do bışe haşune? qıdghınıys, axuyını gırgını menni karbışdı do bışe hicone? gidghınıys alighınıy qele.

Haşune? dek, yed, istağ, tsıma, çoc.

Hicone? xav, Azərbaycan, xiv, şit`, gıney

2 İnsan haqvan kalymabı ok`ne.

dadal, navur, adamiy, xiv, eç, yiçi, çoc, baliğ, t`ub, ghınış, idaag, xyan, bızılıy, gıney, tsitsiy, alna-yed, mıghra, k`ın, yiş.

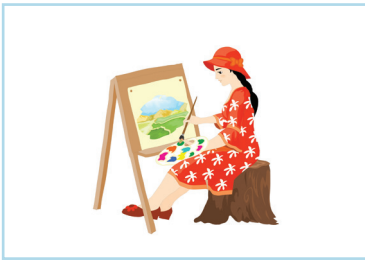
3 Hicone? sualı cavab qelen do bı-kalymabı gəxi` ok`ne.

Akka, q`ıka, sipsiy, yak`v, çucay, q`əsda, adamiy, viğil, verğ, xəne, xəv, ok`, malyaik, uşax, q`aççiy, sipaa, xhunaşşe

4 Guhariyvalla haqvan do bı-kalymabı ok`ne. Mançis sual hele?

Çeşna: xini-haşune?, mamasiy-haşune?

5 Şikilybışıqa ilyaakı peşe, sə`nə`ət ha`anıbışin do bı ok`ne.



K`AT`ILENA Q`ALAM

Aygunuqab q`öble k`at`ilena q`alam vobıy. Lətiyfeyqab saxheeyib k`at`ilena q`alam deşiy.

Lətiyfee Aygunike xahiş hi`iyn:

– K`at`ilena q`alam sa zas hevle.

– Hasre yedike qidghın ha`as, goone.

Miç`eb manbı maktabee sacigee vuxhaynbı.

Lətiyfee qidghın hi`iyn:

– Yedee hiçone uvhu?

Yedee içaaza huvuyn. Zı qiyeq`əнна q`alam havaq`arasdava.

– Zı əhtiyatika işlemişaa`asda, – Lətiyfe eyhen:

– İlekke, mana ghalyaqa ilymabat`a, mançika it`umda umook`an.

Xəppa işlemiş himaa`a.

– Zı mançike yarnaxbı, ok`bı ranglamışa`asınbı.

– Hin xətta ıxha, – uvhu Aygule aq`va qi`iyn.

Lətiyfa mang`ike inçimişiyxhana. Ek`ra mang`ini yi`q`əle g`adarxhunna.

– Alept`e q`alam! Vas hiçone ıxha?

– Lezimba deş, – Lətiyfe çavab quvuyn.

Darsee mə`əllimee qidghın hi`iyn.



- Lətiyfa, ğu ts`its`i`ıyni şikılee yarnağbı nya`a lagarda?
 - K`at`ilena q`alam deşdiy.
 - Hambazıke nya`a ildyapt`ı?
- Lətiyfeyqad ses ıxha des. Aygun ç`əra qiyxha eyhen:
- Zi hooliniy, yice idyapt`ına
- Mə`əllime uvhuyn:
- Məxüb hevles vukkana, alept`eçen.

Valentina Oseyeva

LUĞAT

k`at`ilena q`alam – yaşıl karandaş
hambaz – yoldaş
saçigee vuxhay – bir yerdə olmaq
ok`bı – otlar
ghaleqa ılymabat`a – ağızına alma

Sualbı:

1. Ayg`unıqqa xhuleble k`at`ilena q`alam vobıy?
2. Lətiyfeys nya`as qalam hidyovu?
3. Mə`əllime Lətiyfeyk`le hıcone uvhu?

1

Aygunni xasyetis uyğunun kalymabı eyhe.



2

Lətiyfee hambazıke q`alam nya`as ildyabt`ı? Vuşda fıkr eyhe.

3

Hambazni hək`ee yuşenee`e.

G`AYDABI:

Xususi va ümumi dobi

Do yuşeyni hı`sseeqa gyadakvan gırgın kalymabı q`öni curaylqa-grupulqa bit`alexhi: xususi dobi va umumi dobi

G'AYDABI:

Xususi dobi

İnsanaaşin dobi, familiyebı, ədğunbı, həyvanaaşin huvuyn dobi, ölkabışin, şaharbışin, xivaaşin, suvabışin, damabışin, deryahbışin, k`azet, jurnalbışin, bayrambışin va sabara menni karbışin dobi–xususi dobi hı`sab eyxhi.

Xususi do mani insanıs, karıs huvuyn do vodun. Man dobi sançile hexxada eyxhenbı deş. Xususi dobi sa karake q`ölle dexhyan kalymabı vodunbı.

Xususi dobi xənni hərfıka giyğalanbı.

4 Yiğni sınıfeeni hambazaşin dobi, dekkaaşin dobi va familiyebı alıfbaynı sırayka ok`ne.

5 Xususi dobi gəxi` ok`ne.

Yurd, veriğ, xəne, Zakatala, Azərbaycan, Şuşa, Xazar, Araz, banavus, Rusiya, dama, suva, xiv, Əhməd, Dağıstan, Baku, boziy, alabaş, Xocalı, şair, Kavkaz, Turkiya, gol, Alazan.

6 Qətqə. Xənni hərfıka otk`uniyn kalymabı daftareeqa ok`ne.

Yişda Vatan Azərbaycan vobna. Azərbaycanna paytaxt Baku vobna. Sumgayıt, Şeki - Azərbaycanın nekki ç`ak`ın şaharbı vodunbı. Damabışike nekki xəbna Kurna dama vobna. Kurna dama Xazarni deryaheeqa k`yaa vob. Gamiyka Xazarni deryaheençe g`onşi öklabışılqa: Rusiyelqa, İranqa, Kazaxstanqa, Turkmenistanqa havakanas vooxhenbı.

7 Vusdi xivni hiqiy-allani cigabışin dobi ok`ne.

Çolbı, ç`alaqbı, derabı, suvabı, bulaxbı, axubı

8 Şok`le ats`ani yedni mizel qı`ğəəni k`azet, jurnalbışin dobi ok`ne.

G'AYXHIYİY K'IRI GYAQQIY

Elşənee xaaqa huvuyn tapşırıxbı ha`a ıxha. Cuna dekkir divanı gıy`ur k`azetniy qədəqqə. Elşən sayir dekkilqa sak`ı qiyghinin:

Dyaday, g`ayxhiyiy, k`ırı gyaqqiy sa karne, deşxe curayn cuvabbine? Dekkee kazet mıgılelqa gıxhxı eyhen:

– G`ıyxheni sesbışılqa yugba fıkır hevle.

Hıcoyiy vak`le g`ıyxhe?

Elşənee yugba fıkır huvu eyhen:

– K`uxnençe k`uk`un- k`umk`umun, hini xaançe televizorun sesod qöö... Adğançe uşaxaaşın, sayıd yəqqı`le əlhəən maşınbışın ses.

– Barakallah! Həşdıle uleppı gyatxe, mani sesbışılqa curayda- curayda fıkır hevle.

Elşənee uleppı gyatxı, sa havule yuşen ha`a gırğıl.

– Televizore, yarab, “Tomiy Ceri” multfilm vod əlhəə, Günay baciys man geed ikkiykan.

– Lap yugda, qiyğa?



– Yəqqi`le əlhəni maşınbışın sesbi lap alıkkı vod.

Sa maşinen ses xəttavod, man xevakva ixhes. Xilice maşınbışed siqnalbi vod hele, xevnani maşnen yəqme hidyoole manisançis.

– Qotkuda! Qiyğa?

– Məhəlle uşaxaaşe futbol huvaaga. Vusalna haray girging`ule xəbna vob. Vucee şavulqacab top algaha deş, culqa hidyooleme haray haa`a. Darsbi qəttqı` top huvaqas ilğeç`es, mang`us top huvagıy xəp qaa`as!

– Hin-şen karbi yşenn hima`a. K`uxnençe qöoni sesbişe hicon eyhe, yuşenxe?

Rafiq İsmayılov



g`ayxhı – eşitmək
k`ırı huvuy – qulaq asmaq
goone – sonra
hiçone g`ayxhı – nə eşidirsən
mıts – külək
uleppi – gözlər

Sualbı:

1. Elşanee dekkıke hiçone qıdghın hı`ı?
2. Dekkee mana nəxürne g`ammışı`ı?
3. Elşanee sesbi nəxüdne izah hı`ı?



1 Nena çumle «k`ırı huvuy» fikir «g`ayxhıy» deş «hav`uy» mə`ne işlemişav`u?

1 Dekkis xalq`nı mə`niybışis k`ırı huvuy ğeed ikkiykanan.

2 Şi mə`əllimis yuğba fikir hooleniy.

3 Hini uşaxe mısacab k`ırı heli deş.



2 Mətinə medın nəxdun do gıxhxhes eyxheye?

- 1) K`uxnee vuxhana hadise?
- 2) Sesbişe şas hicon eyhi?
- 3) Elşanana g`oçaxiyvalla?

LET'İF YİZDA HAMBAZ

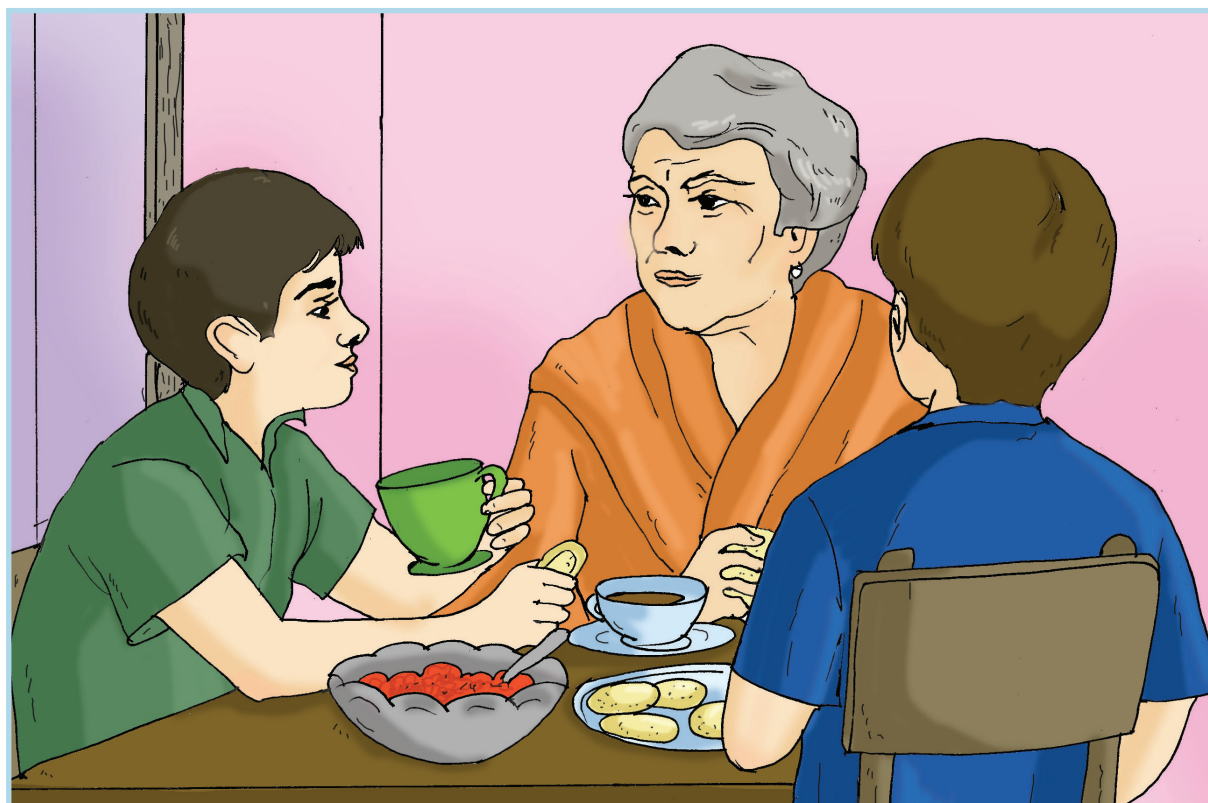
(mətn)

Zı Bakuyıni 158 nomreyıni maktabeeni 2b sınıfıe qədəqqə. Yızda yugna hambaz Let'if vorna. Ögee Let'ifna aile Gedebeyni Poladlı xiveeni yaşamışooxhe. Amma q`öle senna ögee manbı Bakveeqa koçmuşovxha. Həşde yişin g`onsubu vobunbı. Let'ifna dek Eyvaz emiy mühəndis vorna, nəvütnu şirkatbışee işlemişexhe. Yed, Çıçak xalay yişdi maktabee kitabxane işlemişeexhe. Let'ifna çoc Tofik`ir yişdi maktabni 4-di sınıfıe qədəqqə vorna.

Yızdi adis Let'if geer ıkkən. Adiyk`le g`ayxhing`ə, Let'if maktabee, yarışee siftana ciga alyap`t`ı, manğus hürmat dehdab xəb quvxha. Sayaqqe Let'if şing`ə aring`ə adee mang`ukle uvhiyn:

– Yugda q`ədəqqən uşaxar, yızdı ulen işiğ vodun. Hela g`aces, yedike ixhayn.

Yiğ nen yiğne vodun?



Hini q`əsda adee vas yugna pay alivşes.

Let`if ç`əra q`ixha, g`oone uvhiyn;

– Yızın yedike ıxhayn yiğ “Respublik`ayni yiğılqa gexha. Mani yiğıl yişdi xaa q`öd g`atnan bayram eyxhe.

Adee əqəna hi`i uvhuyn:

– Saccu gırgın balabı ğu xhinnee ək`elika vuxhece. Dix eyhe gorax, yiğni doyunu mə`na vaats`anane?

Let`if sık`ırra fıkrılaşmışxha cavab quvuyn:

– De`eş, amma ats`an ki, dekkee zas cuni dekkin do gixhxhi vodun.

Manğusud öqee dideyn doniy gixhxhi. Yişda familyab q`əsdi dekkini doyl vobna. Çocusud yedni dekkin do gixhxhi vod.

Eyheyiy, haynəxüd yuğda vodun.

– Qotkuda eyhi, bala, naslın do huvaces ıkkanan.



dek – ata

ços – qardaş

yiçi – bacı

ək`elika – ağıllı

hambaz – dost

dobı – adlar

siftana ciga – birinci yer

qətqiy – oxumaq

Sualbı:

1. Adıys nya`asni Let`if geer ıkkan?
2. Let`ife nəxüdnə qədəqqə?
3. Let`ifin do şavana gixhxhi?

1 Mətn q`ətqı hico neticena alyabt`ı?

2 Let`ifis aaidni kalymabışdı avğance xat ts`ts`əə.

ək`elnana, kobutra, yugda qədəqqəna, pisda, yugna hambaz, sirtixna.

G'AYDABI:

Umumi dobi

- Umumi dobişe sa cinsilni kalymabişin umumi girginçis aaidın do hagva: xav, ucağ, maktab, kompyuter, suva, xiv
- Umumi dobi cumlee q`oma deşxhee, k`inni hərfıka oyk`an.

3 Ok`ne. Umumi dobişdı avğançe xat` ts`its`e`e.

Si bağeençe t`etbi sı`ı. Nigare banavuşna sa t`uç sav`u. İçeeşe menni – menni rangalyni t`et`bışike leçak hı`ı. Zı sı`ıyn t`et`bı xaaqa qadı, xhineeqa k`ya`u.

4 Huvuyn kalymabı ts`etta xususi dobi xhinne, qiyğad umumi dobi xhinne cumleeqa aççı ok`ne.

Banavuş, g`once, vard, laale, reyhan, maral, ceyran.

5 Tabiyatee eyxheni hadisebişin dobi, kalymabı g`əxi` ok`ne.

Gyoğuy, fikir yiz, ik`eyk, q`uva, k`arın, dukan, g`ifrim, mits`, gi`nerke, yiva, uğal, çamr, g`irav, xəl, esker.

6 Umumi dobi akarana mə`na hooleni xususi dobişika sacigee oo`ad-avud ok`ne.

Çeşna: rus
Rusiya.

dama, balgar, gol, deryah, suva, maşın, samur, xazar, kapaz, mersedes, bolgarıstan, maral.

G`AZAAR

(mətn)

Səmədə, xəybışee ilyoxhana g`az g`avcu dekkike qidghıniyn:

– Dekkiy, yişin g`azaar hinəxüd ileetxhas əxhəsinbine?

Dekke uvhuyn:

– Deeş, bala, xaadın g`azar iletexas əxənbı deş.

– Nya`a?

– Hamance, tanbaletxhaynbı.

Q`azar sa cigence menni cigeeqa oxhanasdi karnime, sayid mik`alike g`orunmişxhesdime iledaxhanbı. Xaani şit`yaşıqab məxübna g`ayğı deşda. Mançini sahibaaşe oxhanasın kar hele, sayid mik`alybınang`a g`aledk`asın çiga qa`an, kyam ha`an. Hamancil-allad mani şit`yaaşe əxənıd yik`elixana`an. İnsanır haynəxür vorna. Mani uşaxe ki, hammaşe g`ırağıle kumaq gozetha`asın, mana q`uvvatıka, ək`elika, diribaşra ixhes deş.



Sa mähelle q`oble g`az yaşamişoxhiyyi. Mançina sa cagvaraba, sa yi`qqi`n rangnana vobiy. G`azaar hammaşe sa çigee i`ğiykariy. Yi`qqi`ni rangalyni g`azile uşaxar qəvəyq`ən, mamçis deles qivxhes vəxə deşiy.

Şa yiğil cagvarana g`az miçeyb ek`ba sug`oots`u, mähelleeqa givç`una. Hambaz qudyobt`ulna, fıkrılaşmışuvxhana ki, hapk`ın tekba vuxhun toxhaa`as.

Sahavule yi`qqi`ni rangalyna g`azib sığoots`una Hambaz g`idevcu haray hav`una:

– G`a – g`a – g`a!

Cavab qoolena dexhana. Yiqqi`ni g`azin hambaz geer t`abal hav`una. Sayangada dereençe cagvarani g`azna haray g`avxhuna. Yi`qqi`na g`az ses q`öni suralqa g`adapxınna. Siyrixni sa gadee cagvarana g`az incikav`una. Yi`qqi`na g`az uşaxni ooqa g`adapxınna. Gage qərq`i`n hixuna. Cagvarana g`az yi`qqi`ni g`azısqa deles quvxha uvhiyn:

– Nyaa zı qidyopt`ul?

Cagvarani g`azıs nas qıxhayke vuk`ul daaq`a k`epçına.



cagvaran – ağ
yi`qqi`n – boz
xaan şit`yar – ev quşları
xəv – göy
çallakra – çevik
g`adayxhan – qaçaraq

Sualbı:

1. Semedee dekkike hucone qidğın hı`ı?
2. Xaanı şit`yaşıs şavane kar heli?
3. Cagvaranı g`azin hambaz nyaas qidyopt`ul?



Nena fıkrıy mətnıs uyğunba qöö?

- A) Xaadın şit`yar eysibişikva sacigee eyxhenbı.
- B) Geeb vuxhuyxhanasdimee dağamiyyvalis öpxəs vəxəs vukkan.
- C) Xaadın şity`ar tanbalda eyxhenbı.

2

Mətnə g`azaaşdı hə k`ee nen mə`lumatbıyı vod?

- A) Xaani şit`yaaşile, akkasın şit`yar yugda aletxas əxənbi.
- B) Akkasın şit`yaar menni ölkabişilqa ayk`ananbi.
- C) Gazaaşə duşmanaar qəvəq`anaa`as vukkanang`ə, gardan xiliy q`avu, haray haa`ana.

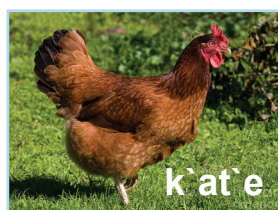
3

Yoq`unçına sa curayba vobna.

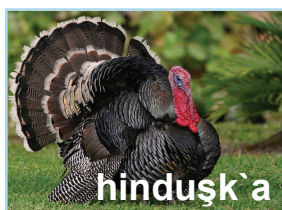
A)



B)



C)



D)



G`AYDABI:

Do yuşeyni hi`ssayn tekvalis va geedvalis badalxhay

- Dobi tekda, sanada va geed eyxhenbi.

So doyun, sa kar, sa həyvan, sa insan; geedvalla haagvani doyun – q`oolle, va q`önçile hexxada kar, həyvan, insan hagva.

Tekni, sanani dobişdı k`anekqa -ar, -er, -bı, -ba şıkilçibi hexxauee geedvalla hagvan dobi eyxhenbi.

- Tekvalla hagvan dobi: xav, suva, xiv, q`acir, adamiy, gade, q`i`nerke, süva.
- Geedvalla hagvan dobi: adamer, insanar, xivar, gadebi, yivar, duxba, çuba, eçer



4 Ok`ne tekni, sani dobişdi avğançe sa xat`, geedvalla hagvani dobişik avğançe q`ölle xat` ts`its`e`e.

- 1 Kitab ats`alyna kok vobna.
- 2 Həşde xivee uftanın xaybı geed vodunbı.
- 3 Yivaaşile t`elebı ts`uvulyqana k`yayk`ananbı.
- 4 Doxtur i`k`arang`usqa hark`ın.
- 5 Yizdi hambazaaşisse darsbı yugda əxənbı.
- 6 Salam eskereeqa qort`ul.



5 Seç` qəpqe. Geedvaleedın dobi eyhe.

*Sadıynbı maktabbı meed.
Har sural darslı əlhəə.
İçer, gadebı gırgına
Sayangaba daesas əə.*



6 K`at`bışdi cigeeqa geedvalın şikilyçıbı gıxhxı ok`ne, - bı şikilyçıyn neni cinsilyni kalymabişis geedvalla hooli.

Q`ev ...

Gev ..

Q`öv ...

Yalav ...

Xav ...

Q`ov ...

Xəv ...

Qov ...

Xöv ...

G`AYDABI:

Kalymayni k`anek “V” g`ittiyxhanni tekvaleedın dobi geedvateeqa sak`al ha`axhee, k`anekni “V” cigeeqa “Y” hərf qavayli.



7 Q`öna, çüttuka eyxhen geedvaleedın dobi ok`ne.

Çeşna: ulepı

YİK`ELDİVİXANNA YANVARNA XƏM

1990-esdi senına mık`ana yanvarna xəməniy. Xhullele yığniy vod, rusaaşını tankbışe Baku muhasireeq`a alyapt`ına. İnsanar xəmə-yig kuçebışee ilyobzuriynbı, umud haa`ayiyki sakitni insanaşılqa huçum haa`as deş.

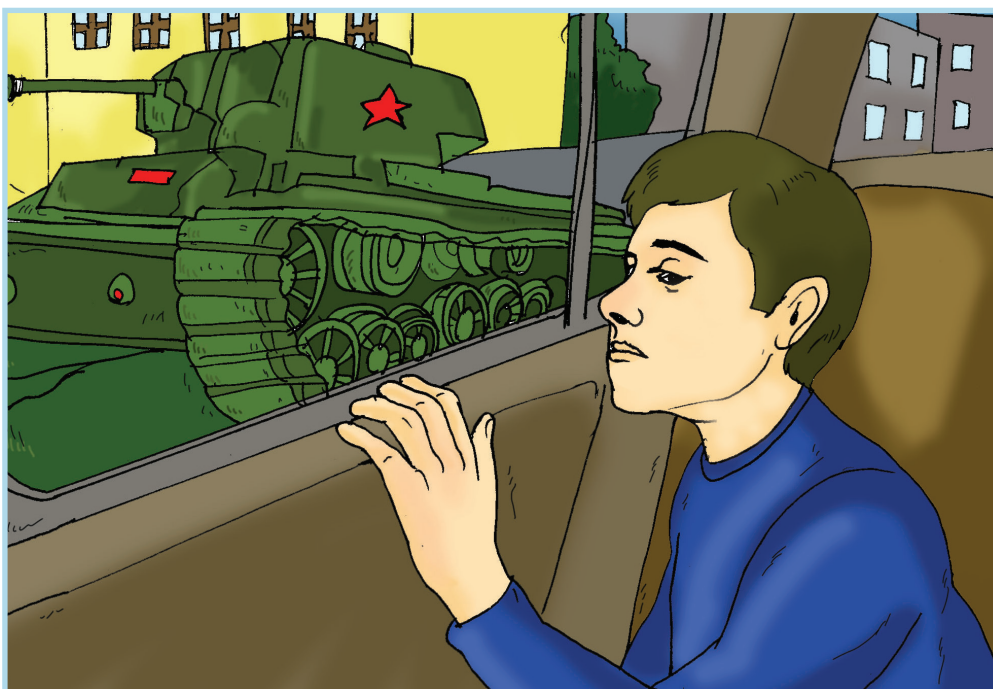
Bakuyni 167 nomraynı maaktabnı 7-di sınıfe İlgar donana sa gade qədəqqəyyi. İlgare maşinen şikılybı, mark`abınıy sa`a: “Volga”, “Mercedes”, “Jiquli”

Qonşuvale eyexheni Tahir emiyqad maşın vodunniy. Yanvarni 20 – qa ilğeç`ena xəmə geeb mık`abayiy. Kuçebışee ilyobzırın insana ucağbışıka g`ümə abak`ayiy. Tahir emeed cunı maşınəkva Salyan kazarmayni k`ane sabıynı insanaaşıs osbı ikkekəyiy. Məhəlleni uşaxaaşe manğus osbı allıxhhes kumag ha`ayiy. İlgareyd sa xhileedın osbu alyat`ı maşınəeqa gyu`urna.

– Emiy, zınar vak`asana üqqəna

Hark`ınna ... Yed xıle palt`umuka qığeeç`ena ki, İlgare ale`eceva, mık`ada mexheceva. İlgar ark`ınıy. Palt`um yedni xıle axuyn.

Rusaaşın tank`bı şahareeqa eeç`uunbı. İlgar maşınənçe tank`bışıqa maraxuka ilyakkayiy. Mang`ve sı`ıynı şikılybışdı əree tank`ına şikil deşiy.



Tank` g`ideciyni sa uşaxneme, ina mexxvaaşençe qabına sa qəvəq`ənasda xabarıy.

İlgarık`le ats`a deşdiyki, hina geeb pisda xabar vobna.

Sahavule hini qəvəq`ənasdi mexxveençe gulleyn sesbı qadıynbı. Tank` Tahir emiyn maşineni suralqayiy qööyiy. Harna sa suralqa gadarxhun. İlgarmee qadaxhanas əxi` deş. Maşin ezmiş`i yn. İlgarır hı`ğərkılna.

İlgarna yediy-dek haraylqa akkasq`a qiğepç`iynbı. Eskeraaşə manbı sak`alaviynbı. Raşid dayee hı`rsıka uvhiyn:

–Yızda uşax i`xhi` vorna, mana t`abalaa`a!

– Şi uşaxar üvxixə deş.

Eskeraaşə manbı saak`alav`uynbı.

Yediy-dek xaaqa savk`uluynbı. Mıç`edin qıxhame manbı balintseqa hivxharavinbı.

Raşid dayiyk`le hamani exhal, şəhid vuxhaynbışdi əreençe İlgar avaykına.

167 nomraynı maktabe 7-di sınıfe sa parta q`ərəb avxuna.

İlgar 20 - di Yanvarni exhal şahid ıxha. Şahideeşına eb ç`iyel axvas deş.

Gülşən Orucova



yik`eldiyxanan – unudulmaz
eyxhen – olan
eebç`iyiy – girmişdilər
mık`ada – soyuq
exha – axşam
şikilybi – şəkillər
saak`alav`uynbı – qaytardılar

Sualbı:

1. İlgare neni maktabeeniy qədəqqə?
2. İlgar nəxürne şahid ıxha?
3. Baku şavaana muhasireeqa alyapt`ı?



Nena fikriy mətnis uyğunba qöö?

- 1) 20 – yanvarni hək`ee ats`anbı yuşene`e.
- 2) 20 – yanvare gəhraman vuxhaynbışdi hək`ee ok`ne.

G'AYDABI:

Dobışin geedvalis badalxhay

Tekvaleedin dobi sesnañçilqa va “g”, “ts” k`ilda sesnañçilqa bikir eyxhexhee, manke mani dobişin geedvalee – “bı” şikilçiy alyaat`a.

akka – akka+bı, muç`ru – muç`ru+bı, g`arg – g`arg+bı,
urg – urg+bı.

2 Huvuyni kalymabişis şikilyçibi gixhxhe.

Dama ...

xhint`a ...

mısva ...

Syo ...

xvaa ...

g`arg ...

K`uni ...

suva ...

urg ...

Mıts ...

yats` ...

yats ...

3 III – cinsee eyxheni dobişin -bı şikilyçiyka geedvalla hagve.

Çeşna: *mısva – mısvabı, q`ına – q`ınabı*

G'AYDABI:

İnsanni va həyvanni cinsilni dobişdi k`anek “y” hərf vobxhee, geedvalla hagvang`a -iy şikilyçiy adk`ın, çini cigeeqa -er şikilyçiy qadayli. *adiy – ader, bızılıy – bızılar.*

4 K`at`bışdi cigeeqa geedvaledın dobi ok`ne.

işçiy ...

abay ...

xhı`nitiy ...

didey ...

abattey ...

tsitsiy ...

adiy ...

içiy ...

dayiy ...

bissiy ...

bızılıy

5 Huvuyn kalymabı geedvalee ok`ne.

mıts, çov, yats`, k`at`e, qı`rqi`mi`t`, balkan, ci`xəə, ok`, os, yik`, ç`ər, şalav, vis, bark`v, t`ub, sili, t`et`, bebeçul, q`acir, insan, dana.

Q`ÖYRE ÇOC

(Latiş xalqna xabar)

Q`öyre çoc vorniy. Sa imkannana, sa imkan deşda. Sa yiğil imkan deşda çoc, imkannani çocni akkalqa arı eyhen ki, kumaq hee, oxhanasın qiney, gyoxhxhanasın os deşin.

Hini vaxtal imkannanı çocna sa zer qivk`asdi həleeyiy. Alept`e hina zer qivke, givk`e, curu yiğın, qekva yızın – şadxha uvhiyn.

İmkan deşda çoc, zer alyapt`ı xaaqa qarına. Qiğdeç`iynı canıs umud xəbba vobna. Xhunaşşeyiy adamiy, zereqa yuğba ilyaakiynbı, zer yugquvxhana. Goone zer məxüb nyak hoolena vuxhanaki, mançına xabar imkannanı çociys hibxırna.

“Həyif, zer huvuna” – imkannani çocce uvhiyn.

Çocuke zeran g`ekva qeqqan.

İmkan deşdi çocce eyhen:

– Ay çoc, zer qivk`u deşki, g`ekva qeles!

Havasre çina i`mı`r hee`cen, goone qivk`ee, g`ekva qelesın.

Çoc razexhe deş. Axire iş məhkameeqa gyooxhana Haakime şart qats`ayk`anan:



– Şos xhebillə sual heles, şavayiy qotkiyn cavab quvu, mana g`amxhesda.

Çocaar razyooxhenbı. Haakime qidghın ha`an:

– Dünyeyl nekki uttun kar hicone?

– Yişdi t`otaaşın utv – imkannani çocce cavab qivuyın.

– Deeş! – k`inni çocce eyhen. Nekki uttun kar nyak` vodun.

– Qorkura vorna. Haakime eyhen:

– Nekki zəhmət ts`itsaa`ana haşune vorna?

– Şavayi xəttə pıl sa`as əxəxhe. Mani imkannani çoce uvhuyn:

– De`eş! Dünyeyl paxıl insanıle zəhmət ts`it`saa`ana deşda?

Qorkura! – Hakime eyhen: – Bes nekki miskılna insan haşune?

– Mana zı vorna, nekki yugna zer çocus huvuna! – Çoce haray hav`una.

– De`eşva! – İmkan deşdi çocce əqəna hı`in.

– Miskılmana insan mana vorna ki, haakimni ögee eyhe deş ki, çocus nyak hoolena zer deş, q`ekva huvu.

Haakime uvhiyn:

– Ey imkan deşda çoc, ğu qotkuda uvhiyn. Zer yiğna vobna.

LUGAT

zer – inək

nyak – süd

qekva – dəri

xərna – böyük

k`ilyna – balaca

çoc – qardaş

Sualbı:

1. İmkan deşda çoc nya`a imkannani çocni akkalqa hark`ın?
2. Çocce, cuna zer nya`a çocus huvu?
3. Zer huvıyle çoc nya`a peşman ıxha?



«İmkanang`ve haray hav`u» cumlee “haray” kalmayni cigee, nen kalyma gixxhes eyxiy?

A) ts`iray

B) haray

C) qəl hav`uy



Mətnis uyğunda qidyon cavabbı eyhe. İmkanani çocce, imkan desdi çocus zer huvunaxhiy.

A) Zer naçaxbayiy, manguk`le ats`axhaxhiy, zer qivk`asdaniy.

B) Mang`us çoc kasibra ıxhay ıkkən deşiy.

C) Mang`us çoc geerniy ıkkən, mançe kumag hı`ı.

D) Çocar geeb dyoles vuxha.

G'AYDABI:

Dobışın cinsı

- Yıqsumee do bı 4-ni cinsılqa curexhi.
I-diy n – adameeşın cins: dek, çoc, idaaq
II-esın – yedaaşın cins: yed, sos, ts`itsiy,alna – yed.
III-esın – həyvanaaşın va harakatnani karbışın cins: balkan, t`ot, dadal, xiv, eç, ul
IV-esın – harakat deşdi karbışın va sabara həyvanaaşın cins: xav, kitab, pelyang, balıĝ.
- Dobısiqa cinsı hagvan şıkılıçıbı desınbı. Manbı do bışdı mə`naykva curexhi.

3 İnsanaaşını cinsbışeeqa gyadakvan do bı ok`ne. Man cinsbı nenbıne?

4 III-esdı cinseeqa gyadakvan həyvanaaşını sabarancın do bı eyhe.

5 IV-esdı cinseeqa gyadakvani həyvanaaşın do bı eyhe.

6 Mətn qətqe. Do bı geedvalee neni cinsınbı ıxhay çeşnays sik`ı ok`ne.

Çeşna: III-cins – insanar, ...,
IV-cins – havaabı, gyoğuybı

Yuxhxhan

Yuxhxhan senına nekke uftanna gah, vaxt vobna . Yuxhxhan gırgın kar üçür qexhi, harakatıqa qadaylı. Havaabı adakva gıyğal, gyoğuybı gyoğa eyxhi. Bağbışee, ç`alagbışee t`et`- tele açmış eyxhi. Suvabı, q`adalybı k`at`ılını ok`an aqqaqqa, ç`avra-davar nexıreeqa hayk`an qiyğal. Yuxhxhanın insanaaşıs baraka abaylı, yik`şada`a. Mani gahıs nekki geeb uşaxar şadoolxhi.

XHEBIYRE YED, XHEBIYRE DIX

(mətn)

Sa xivee xhebiyre xhunaşşe vooxhenbı. Harung`uqar sa dix eyxhe. Xhunaşşeşis con duxba geeb vukkan, manbışile guyammişooxhe vuxha.

Sa yiğil yedyar xivis delesni bilaxile xaaqa xhyan alles havayk`an. Vedrabı yı`q`dava manbışee ek`ba – ek`ba manzil haa`a vuxha. Manzil haa`ani vaxtal, manbışin ixtilet conı gadebişdi hək`ee ıxha.

Siftani xhunaşşee ligayn şin temiz hı`ı uvhiyn:

– Yızda dix geer q`uvatıka vorna. Xiveebın cun tayer manğuni ögee ulyoozaras

væx`ə deş.

Q`ör`esda xhunaşşe hayin ixtilet g`ayxhı ts`erriyni xhunaşşeyna kalyma g`ats`apk`inna:

– Yızdi duxayqa məxdın ses vodun ki, mə`niy haa`anğa şit`yaased k`ırı hele.



Xhebiresda xhunaşşe sesdena ulyorzuliy. Mana sesdena g`aycı siftayni xhunaşşe qighını`in:

– Ay yici, ğu nya`asne yuşen hidee`e?

Yiğni gadeysse hicon əxə?

– Hicone eyhes, vallah! Yizdi gadeyqab ne ğu eyhena calğayvalla, neyid ses deşin.

Yedaar əlhəə gibğiliynbı. Sahavule manbı xiveeqa hibxhır, qadebı yəqqı`l g`avcuynbı. Siftayni xhunaşşeyni gadee yi`q`ın gayebı vuk`leni ooqa alat`u ç`iyelqa dağa`ayiy, qöd`esdi xhunaşşeyni gadee axtını seseka m`niybı ha`ayiy. Xhebıd`esdi xhunaşşeynar gade kuçeeıy. Mang`vee yed ğaycımee, yedisqa g`adayxhvan qarı, vedrabı yedni xılençe alyat`uynbı.

Yəqqı`l sa gayeyl oo sa q`əsda adamiy gyu`ur ıxha. Siftayna xhunaşşe mang`uqa ileekı uvhiyn:

– Qəsdə, vak`le yişin gadebı vats`an bı. Manbişdi hək`ee hicone eyhes əxəs? Zak`le hinyaa sa gade vor g`eçə. – q`əsing`vee xhebiresdi xhunaşşeyna gade hagu.

LUĞAT

xiv – kənd

xhunaşşe – qadın

qaf haa`a – söhbətləşir

k`ırı alixxhes – qulaq asmaq

g`aye – daş

q`adayxhvan - q`adayxhvan – qaça – qaça

q`əsda – ağsaqqal, qoca

Sualbı:

1. Xhulelle xhunaşşe bıaxılqa xhineqa hark`ın?
2. Ts`erriyna xhunaşşe cuni duxayni hək`ee hicone uvhu?
3. Qöd`esdi xhunaşşe ceni duxayni hək`ee hicone uvhu?
4. Neng`una gadena q`əsing`us q`abil ıxha?



Fıkırlamışəbxha cavab qele?

1. Nena gade geer yuqrayiy? Nya`a?
2. Xhebıd`esdi xhunaşşeyni duxayk`le hiççud dəxəna eyhes eyxhiye?
3. Q`əsung`una fıkr şokle nəxübne g`ammışuvxha?

2

Siftani grafik`edın kalymabı q`öd`esti grafik`eni kalymabışis uyğunda qöoni curayl ok`ne.

1	Dayiy
2	mamay
3	Didey
4	Xalay
5	Emiy
6	Çucay
7	Adiy

A	yedna yiçi
B	dekkina yeyir yedna dek
C	yedna çoc
D	dekkina yeyir yedna yed
E	dekkina yiçu
Ə	adamiyna yeyir
F	dekkina çoc

G`AYDABI:

Dobıñın cinsbı

- Geedvalee insanaaşına cins: adameeşinayiy, yedaaşına – I, II-cinsbı; həyvanaaşına - III-cins, harakat deşdi karbışda – IV-cins ilekkanbı.

Dobı geedvalee

I, II-cinsbı: adamer, yedar vob

III, IV-cinsbı: syobı, suvabı, q`adalybı vod

3

Huvuyn kalymabı (dobı) cinsbısilqa geedvalee curu`u ok`ne.

Balkanar, zerbı, xaybı, xivar, adamer, gadebı, içer, istağar, idaagar, g`ıkar, ulepı, xılepı, yik`bı, sit`yar, ader, dekkyar, t`etybı, çalagbı.

4

Huvuyn tekvaleedın kalymabı çeşnays sık`ı cinsbısilqa geedvalee badal hı`ı ok`ne.

Aslan, idaag, yiş, dadal, tsiq`iy, t`ot`, xon, fil, ərdava, naft, giney, q`i`nerke, ts`its`iy, uşax, yed, suva, q`adal, bak`iy, fayl, mesaj, ul, insan, yiçi, mamasiy, xiv, xıl, adamiy, nisse, çoc, maşın, ç`iye, xəv.

vobunbı	vodunbı
<i>yiçibı</i>	<i>Dadalar</i>
<i>insanar</i>	<i>Xivar</i>

HƏK`ENA HAMBAZ

(mətn)

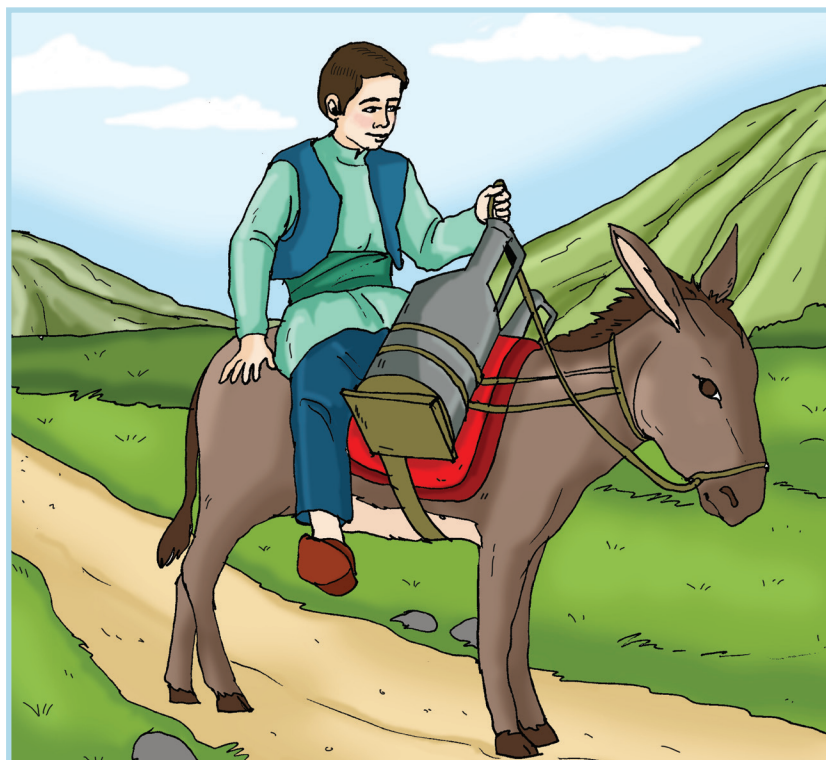
Sa xivee Nicat doylina k`innna sa gade vorniy. Mang`ve har miç`ed şaharee`a xhyan heles ikkekkiyiki, dekkıs, yedis kumag ixhece. Hını işee mang`us “Şuluxni” doylını k`inni sa əməleyn kumaq ha`ayiy. Nicat əməleyka məxür delesrayiki, sa yiğna əməleyke curxes əxə deşdiy.

Sa yiğil Nicatıy əmələ xaançe qiğepç`ıynbı. Yedee Nicatıs oxhanasın huvu yəqqi`li`ına. Hambazaaşə g`abbışeeqa xhyanbı gyatsı şahareqa hibxırıynbı. Bıkırni yiğil şahare iviykır, insanaaşıs xhyan massa huvuyn.

Exha qıxa, xəmə qıvxhana. Hambazar şaharı g`ırağıl ok`bışdı oo` aaxvas vuxha. Gyuv`ur gıney otxhun, xhyan ulyodğu. Sayid g`aceynki, mi`q g`a`abçes vukkiykanang`ə xil qıtxhır, mi`q xhineeqa g`ayıbxhına. Mi`q xhinençe qiğevç`es vukkuykırna, vəvxü deş. Nicate uvhiyn: “Yugda eyxhe vas, yızdı g`abeeqa nya`asniy k`eyıpxhı?”

İnyaxüb Nicatıy əmələ ok`bışdı oo` g`alebki avxiynbı. Mi`q g`abbısdı ab avxuna.

Miç`ed hambazar nik`ençe suğoots`u, hıco g`acee yugdayiy? Nicatır, əməleb k`il qıvxha, ok`aleb xuruba vuxha.



Hin sa surak axvecen, əmələ insan xhinne yuşenaa`ayiy. Mançe uvhiyn:
– Nicat, zak`le ats`an, gırgın ha`ana mı`q vobna. Mançis xəmdə kumag hı`ı deş!

– Nicate eyhen:

Q`otkuda eyhe. Kumaq hı`ıynxhe mı`q xhinençe qığabçes, manke şı qıvxhesınbınıy.

Nicat əmələyni ooqa ilqeç`una. Xıleqa g`ab aqqıyn. Mı`q ooqa alqahas vukkanang`a, g`ab hı`ğətqır, xhyanıd ot`uliy. Mı`q xhyanıka sa cigee ç`iyelqa g`a`abxhına.

Nicate mı`qı`k`le uvhiyn:

– Zı bağış he`e, ay mı`q.

Mı`qın eyhen:

– Nicatıs xəmdə qəl qabı, şu tilsimeeqa abç`ıynbı. Həşde g`ecen su yugunbı vob. Dehe şu pisba g`ooce deş. Zı vuşda sa öqeena xhinne qa`as əxəsda.

Haşde şu ehe!

LUGAT

yugna hambaz – yaxşı dost

mı`q – buz

xhyan – su

exhal – axşam

Sualbı:

1. Nicatni cigee ıxhanaxhiy mı`qı`k`le hiconiy eyhes?
2. Nicateyiy əmələyn exha nyane qı`ı?
3. Mı`qı`n Nicatik`leyiy əmələyk`le hicone uvhu?



Cımləbı sana-sançis uyğunda ok`ne.

- A) Nicate xhyan uloğas ıkkang`a, xhineeqa sa mı`q ivç`una?
- B) Exha qıxhaynğa hambazaaşe xəm akkas g`avhu?
- C) Mı`qı`n hıcome qətqı, hambazar ögebinbı xhinne qav`uynbı.
- D) Sa yığıl Nicatıy əmələ xhyan heles şahareeqa habk`ıniynbı.
- E) Miç`eb suğots`ung`a g`aceyn ki, q`öyursana k`ıl qıvxha vob.
- F) Nicate mı`qı`s kumag hıd`ıva, mançik`le “bağış hee” va uvhiyn.

G'AYDABI:

Sifat

Dobişın nişanbı hagvani yuşeyni hi`ssayk`le sifat eyhen. Sifat do hagvani kalymayni ögee eyxhi va *nyaxürna?*, *nyaxdun?* *nyaxbın*, *nena?*, *nen?* sualbışdı sançıs cavab qeli: q`əsda adamiy, axtıyn xav, ç`ak`in insanar, cagvarana balkan, yisseyn akka.

- 2 Huvuyni dobi hagvani kalymabişıs qotkuda nişan hagvan kalymabi gits`ne.
şikil, kitab, hava, gyoğuy, xiv, balkan, gıney, t`et`, divan, umul, hambaz, çey.
- 3 Nişan hagvani kalymabişıs, sifatis, do hagvan kalymabi gits`in gits`iniyn kalymabi hi`i ok`ne.

q`izman

i`ttun

cagvaran

hikkiyn

lezan

mik`an

g`üman

axtıyn

boşşuna

bırqi`na

ek`na

yoxarana

Sifatbı - dobişile hiyd eyxhenbı: g`ayeyn xav, xiliyna yəq, dikarana gade.

Ç`alag

Ç`alagin insanıs xədin xayir heli. Yivaaşe ç`iye gyoxhxhan ha`ani şuaşike, it`umni mitsbişike huvaci. Ç`alaga g`i`lina məttına havaa vooxhi va serında eyxhi. Ç`ak`inbişed, xurunbişed ç`alagbı huvaces ikkan.

XOCALI

1992-senin fevralni vuzan 25-niy.Sə`ət 11 vobiy. Şas məxüd q`adiynki, hammaşiyın xhinnee exhaliyni gahbisıl avhiy yavaşxhayn. Sık`inna vaxt abk`inna, avhiy yavaşxha deş. Didey qərqi`n xaaqa qarı haray hav`u:

– Duşmanaşe Xocaleeqa ebç`iynbı, qiğebç`es vukkan.

Gudrat mə`əlimni aileykva şi xhoni martabayni xaani p`advaleeqa gyebç`iynbı. G`üman tulübı`ı, oxhanasın kar alyat`as əxi` deş.

Bıkırni xəmdə ermeneeşdi eskeraaşə şahare vahşivalla hav`u. Sesbi yavaşxhayle goone, şi xaani ooqa ilqebç`iynbı. Duşmanaşe xaybışedın karbı qöqayiy. Maşınbışeeqa xolodilnik, televizor, gababı meebelbı sı`ı.

Bıkırın yiğ xhoble martabayni p`advale hı`ı, exhaliyni gahbışıl ç`alagbışeeqa hebxiynbı.

Gırgınbı obzuriynbı, dideyqa ə`əsda aman deşdiy. Mana gırgınbışike yı`q`əl axvayiy. Sayəqqe sark`ıl ilyakking`ə mana zak`le g`acı deş. Şi nimee qort`uler, mang`vee ses quvu deş. Yızda çoc mısınçike geşsi, gıneyniy ıkkın. Dek nimee aldarxuneyer mana geşşeny. Zınar mısıraniy, zak`le ats`aniyki, heepxas vukkan.



Şi heebaxang`ə gırgını cigee mayitbiyyi. Şi ç`alagençe qıgebc`iyng`ə, açuxun cigabı mayitbışıka gyats`ıyyi. Şi xivence qıgep`ç`iyng`ə, yişin eskerar g`avciynbı. Yızdı yede, dekke xhıle çociy yiçu alyabt`ı əəng`ə, manbı g`avcu şadebxhaynbı. Eskerar uşaxar alebt`l abk`iniynbı.

G`aceyn man hadisebı, mısacad yızdı fikreence əəs deş.

LUĞAT

xəm – gecə

gababı – xalçalar

g`üman tyulyubı – isti paltar

xhoble martaba – beşmərtəbə

geşşiy – ağılamaq

missıra – ac

ç`alag – meşə

xiv – kənd

Sualbı:

1. Mısane man hadisabı ıxha?
2. Vuşune arı haray hav`u?
3. Didey şakva sa cigee qarınane, deşxhe ç`alagee axunane?

1 Aqqıyni cigabışdı hək`ee yuşen he`e.

2 Siftanda yuğun xasyat hagvan kalymabı, qone pisin xasyat hagvan kalymabı curu`u sütünbışeqa ok`ne.

Masala:

yugun	pisin
.....
.....

K`umag ha`an kalymabı: *gəhrəman, paxiliyvalla, qəyq`əna, igidna, miz iviykara`ana, vatan vukkanna, aldayxanna, əxlagnana, qidəyq`əna, horalay, yugda ats`axhes ikanna.*

Dekkaşin k`almabı: *İgid qek`a, do axva.*

SÜVƏYİY DEVA

(mətn)

Sa yiğil yəq əəni devayk`le şüvə g`oocena. Süvəyn giyğalna deva incimişaa`as.

– Deva, sa yiğil zı ğu ooxhanasda.

Devayn əqəna hı`ı, çini işiqab qihna əlhəə - əlhəə eyhen:

Ğu süvə vuxhe, zı deva. Vas məxübna pay qevlesta ki, ı`mree yik`elivxanas deş.

Sa yiğna goone deva süvəni akvaani k`aneqa abı, g`alıpxhı, vuc qivk`una xhinne haaguna.

Süvə akveençe qig`evç`u g`avcuna ki, deva hı`ğəpkır qivk`u vob, yicib akvaani k`ane. Devayni g`elike ats`abk`ınna ki, g`avces deva qivk`uye, deşee. Devayn harakat hı`ı deş. Süvəyn eyhen: “Hina hinyaa habsıree süvəyn, syoyun ooxhanasda, yugun man vodun, bit yızdı bı`ttılqa ayıl, yızdı akveeqa qivkes”.



Mançe devayn bi`cunu bi`tilqa ayt`iliyn. Yugda ayt`il ıxhay ats`axhesdemee, bi`ttyar yugda ts`its`i`ıynbı.

Devayn çis ikkanan ıxha g`acıme suğots`u, yəqqı`lqa qıvxhana. Devayni bi`ttik avt`ulna süvə g`elbı ç`iyele curetxha, gyıvabxın avxuna.

Sık`ılda adk`ınıyle goone umuliy g`oocena. Umuliyın süvə hinəxüb g`avcu uvhiyn:

– Şüvə, hinəxüb nyaqane əə?

Süvəyn uvhiyn:

– Zak`led ats`a deş.

Xəbınbışıka bi`t – bi`ttis huvu vodun, ats`a deş nyaqamee vukkes zı.

LUGAT

süvə – tülkü

bi`t – quyruq

yəq – yol

qıvk`ıy – ölmək

suğots`u – qalxıb, tərpendi

akvaa – yuva

Sualbı:

1. Süvəyn devayk`le hıcone uvhu?
2. Devayn süvəyke nəxüdnə həyif alışşu?



1 Devayni hək`ee medın hıcone ats`a? “Süvə va deva” mətnedın devays aaidın xususiyatbı nenbıyiy?

- A) Deva xəppa vaxtna mıssıba xhyandene ulyozaras vəəxəna
- B) Deva xabba xhınee vooxhi
- C) Deva xaana həyvan vobna



2 “Süvə va deva” mətnıs nen dekkaaşın uvhuybı aaidda vod?

- A) Devayle xədn fil vodun
- B) Devayqad xılibı ıxhee, hı`ğəkkar hıd`iyn cıga axvas deş?
- C) Ts`e`en qıvk`uy hitxhıring`ə, gaçbı peşakarnı t`at`aal ülyöq`ənbı.

G'AYDABI:

Sifatbışin curabı

Sifatbı eyxhenbı:

- Rangbı hagvanbı: qərç`ına zer, zırgın don, ç`ərana issiot, mats`iy veq`ə
- Lagaran xəv, cagvarana urva, k`arın gıney, k`at`ilyna ok`, ts`ablen şkof, yı`qqın kostyum, zırgın parçe
- Dad hagvanbı: ittun, q`ızman, q`ap`ın, ç`ırç`ıman, şıttın
- Q`araal (ölçü) hagvanbı: xədı, k`ının, xılıyn, cit`an, axtıyn, dikaran, ts`oban, k`ivən, əq`i`n, muğun, k`ıxhxhin
- Həl hagvanbı: mık`an, hissaxan, g`üman əq`iyn, bı`rq`ına, boşşuna, bəç`ər, q`əhəlna

3 Huvuyıni sıfatbışis curayna mə`na hoolen kalymabı ok`ne.

q`əhəlna

micagın

bat`rayn ...

qeqqvuyn ...

muğun

ık`aran

mekvun ...

xhinakın ...

xhırın ...

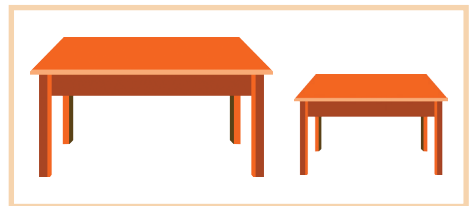
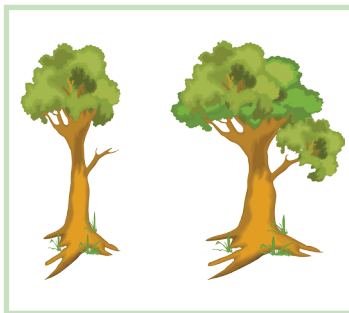
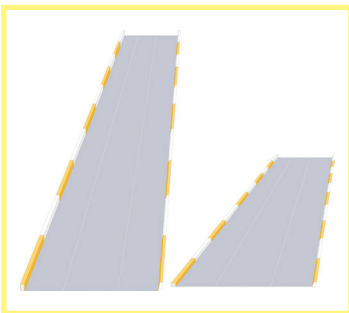
xıts`ın ...

ts`edin ...

mıq`i`n ...

4 Ats`ani rangbışin do bı ok`ne.

5 Formayıy q`araal hagvan sıfatbı ok`ne.



8 MART

(mətn)

Ç`iyqıyn 8 martniy. Solmaz, Ceyhun sayır Gulnar sa cigeeniy. Ceyhune uvhuyn:

– G`iyına zıcad tyulyubı alı`ı. Yedis əziyat huvu deş.

– Gulnare uvhuyn:

– Miç`ediyn otxuniy zıcad həziri`in.

– Yedin bayram hinyaxüd tebrik hi`iyn

Uşaxar Solmazıqə ilyaakiynbı. Solmaz yavaşra yuşenee`e girğılın:

– Zı miç`er sıgeets`umee yedni aq`vays uba hi`ı, xüvə ayirxhuna.

– Hamancadne? Ceyhuneyiy Gulnare sa ghalençe uvhuyn:

– Hoo` de ...

– Uvhu Gulnar vyuşeney`ına:

– Axı, zı hammaşə tyulyubı alya`anbı, miç`ediyn otxuniy zıcad ha`an.



LUĞAT

miç`ediyn otxuniy – səhər yeməyi

tyulyubı alı`ı – paltarını geyinmək

saçigee – bir yerdə

tebrik hi`iy – təbrik etmək

Sualbı:

1. Uşaxar nya`ane sacigee vuxha?
2. Uşaxaaşe yedin bayram nəxüdne tebrik hı`ı?
3. Uşaxaaşe Gulnarayk`le hıcone uvhu?

1 Yedni hə`k`ee huvuna şeç` yik`elqa alept`e..

Nik`ee zak`le yed g`aycu

*Xhılibışeeqa sa`a,
Həkkeda ubabı ha`a,
Xhit`xhalee g`üma`a,
Nik`ee zak`le yed g`aycu.*

*Gahıb, dyaydyayiy haa`a,
Roots`ee cigayiy qaa`a,
Bağee t`et`biyiy sa`a,
Nik`ee zak`le yed g`aycu.*

*Cagvarayiy ç`ər qixha,
Yizdi derden q`əs qiyxha,
Cennetee ciga vuxha,
Nik`ee zak`le yed q`aycu.*



2 Şu xaa yedis nəxüdne kumag ha`a? Mani hək`ee yuşen hee`e.

G`AYDABI:

Sifatın cinsbı

- Sifatbışee cinsbı hagvan 2-le şıkılıçiy eyxhi. Sifatni vuk`lel, sifatni k`anek, neyid sifatni yi`qneeyiy k`anek.

• **Tekvallee**

I-cins k`ar – na gade
 II-cins yi – k`ar – na içiy
 III-cins vu – k`ar – na zer
 IV-cins ı – k`a – ran kalle

• **Geedvalee**

I, II-cins v – uk`ar – an qadebi
 III, IV-cinsbı ı – k`ar – an zerbi

• **Tekvallee**

Ts`ele – r – na – I,II cinsbı
 Ts`ele – b – na – III cins
 Ts`ele – d – ın – IV cins

• **Geedvalee**

I, II cinsbı ts`ele – b – ın
 III, IV cinsbı ts`ele – d – ın

3 Sifatbışın cinsbı hagve.

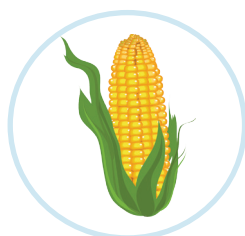
Mek`vna dek, mek`vna yed, mek`vna yats, mek`un tsiq`iy; gyats`ına adamiy, gyayts`ına xhunaşşe, gyavts`una balkan, gyats`ıyn xav; cit`ana içiy, cit`ana gade, cit`ana yorğan, citan dal.

4 Sifatni şikılıçıbışdı avğançe xat` ts`its`e`e.

1. Şi g`i`lina axtıyn ts`edin xav ali`ı.
2. Kar otxhanang`a sa curaylin kar oxhanas ıkkın: q`ızmaniy – ittun, ç`irç`i maniy q`ap`ın alikka`as ıkkın deş.
3. Qi`dmiyn yiğ cit`an, g`i`liyn – xiliyn eyxhen.

5 Atsaxhaybışın cavabbı t`abal he`e.

1. K`arna dek, çüvana yed, g`i`bına yiş.
2. Osana gardan, yivana vuk`ul, iş haa`ang`a taq – taq ses ha`a.
3. Cagvaran ç`ərnana mekvna, ç`əran ç`ərnana q`əsda.



NAVRUZBIŞİN XƏDİN YİĞ

(mətn)

Navruzbişdi xənni yignani vaxt`al, şı yuxhxhaniynı tətılbişis q`ıgebç`ınbı. Zı dekkikva xiveeqa adevang`aniy hark`ın. Xiveebın hambazar zı arıva xəppa şadexhaynbı. Tahire uvhuyn:

– Sanxha axredınərbəən yığniy. Həyifki sanxha zı dexhana. Fıkr deşda, xədn yığ exhal yugda ha`a.

Martın 20 qadı hitxhiyın. Gırkıını məhəllabişee uşaxaaşe ucağbiyiy qavhu. Ç`ak`ınbişe inç`ikle eyhen odexhayn.

Menni vaxtal eyheyi kı, ts`ayıka huvagas vixhes deş. Həşde ucağ qaahasıb, ooğance g`ok`alasıb icaza huvu. Tahire zı g`ırağılqa qort`ul uvhiyn:

– Hooraxançe sa torba able. Aygunanı akkalqa torba aahas. Zas nas qexhe – uvhuyn:

– Yugda deşod ... Sayıb g`ooce.

– G`avcecen hinyaa hıcone vodunki?!

Ədət məxüd vodun. Vak`le ats`an

Aygunnı yedee nyaxdun kokabı ha`aiy!

Şı Aygunanı akkanı yanık torba gıvxhu dyugulepxhaynbı. Aygunnı yedee akka aaqı, torba alyapt`ına. Sahavule mana sark`ıl ittuni karbişikva gyavts`una torba ögiyni cigaylqa gıvxhuna. Şı şadexha torba alyapt`ı, hambazaaşına k`aneqa g`adabxhiniyınbı. Kokabı geed dadakvayiy.

Navruzun xədn yig zas geed ikkan. Mani yığıl mehrıbanba vooxhenbı, tsimis qıvxhaynbı yuşenaa`anbı.



LUĞAT

Navruzun xədn yig – Novruz bayramı

xivee – kənddə

ucağ – tonqal

əgəna hı`iy – gülmək

şadvala – sevinc

tsimisınbı – kəsülülər

Sualbı:

1. Uşaxe dekkika sacigee Navruzun xədin yiğ nyane hi`i?
2. Aygunani akkalqa torba şavane givxhu?
3. Navruzni xənni yiğil insanar nəxubne vooxhe?

1 Mətnee Navruzbişdi neni ədatnı hək`ee yuşenav`u deş?

- A) Tongalni oğance g`obk`uliy
- B) Q`uq`ar aldaxvani`iy
- C) Akkalqa torba givxhiy

2 Axireedinərbə`ən yiğ hico eyhenne vodun?

G`AYDABI:

Sifatın k`anekin şikilyçibi

- Sifatın k`anekin şikilyçibi 3 –ni cinsee I, II, III akaranbı eyxhenbı, 4 – cinsee curaynbı: xə – na çoc, xə – na yiçi, xəb – na balkan, xə – in xav

3 Çitan, xılıyn, k`ivan, ts`oban, mık`an, g`ümən, aq`valin, k`oran sifatbişike cumlebı he`e.

4 Sifatbı doşikva cinsee hagve.

- Çeşna:**
- ek`na gade – I cins
 - ek`na içiy – II cins
 - ek`na balkan – III cins
 - ek`in yak`v – IV cins

5 Sifatbı q`öna ok`ne. Mə`na curayna vuxhece.
Çeşna k`arna – cagvarana, şikilyçibisik avğançe xat` qikke.

İŞ CANINA Q`UVVAT VOBNA

Sa vorniy, sa deşdiy. Sa insan q`əs qıxhayle geer qəyq`əniy. Hini insanıs hiçcid ha`as ıkkan deşiy. Otxhun g`ılexhayiy. Manğule əqəna hı`ı eyheyiy:

- Q`əsvala yəqqı`le abee hıcone ha`as?
- Məxür g`adayxhaniy ki, q`əsvala zakva avaq`aras vəəxhəs deş.
- Bes, xaar gyu`uring`ə abee?
- Akka-g`ul məxüd it`umaasın ki, zas deles qıvxhes vəəxəs deş.

Mang`ve hək`edad məxüd ha`an. Yəqqı`l qadayxhvan-qadayxhvan iykariy. Xaa ıxhayng`ə akka – g`ul it`umda it`uma`an. Hamaşə naçaxra exhiy. Q`əs qexhe, ç`ərbı cagvara qexhe, k`aara iykariy. Qəs qıxhayle qəyq`ənni insanık`le g`ayxhin ki, sa suvayl, sa q`əsda yeşemişexhe vor. Cun yugun mıslıyahatbı savukecad kam ha`a deşiy.

Tyulyubu al`ıı q`əsung`unı k`aneqa hark`ınna. Xəppa yəq abk`ın, qarı maqa hirxhılna. Ç`aceynki qəsda adamee ciga vod eza.

Hirxhıl salam huvu. Q`əsung`ve salam alyabt`ına, işiker curaxha deş. Q`əs qıxhes qəyq`ənni insane sabırıkı qozet hı`ına. Q`əsda islemişexhiyiy, veriğ k`öçeng`ə qigeç`una. Arıng`ve q`əsung`us siftadın qiyghıniy hınyaxüd ixhayn.

- Ey, q`əsda dıdey, ğu q`əs qıxhayle qəyq`ən dışde?



Q`əsung`vee uvhiyn:

– Qəyq`əna.

– Bes, nya`as ğu hinəxür qeer işlemişexhi?

– Q`əs qıxhayle qəyq`əna

İnsan matra q`əsing`ukva ilyakkına. Q`əsing`ve uvhiyn meed:

– Yizdi kalymabişile ğu qəyq`ənnane?

Dekkaaşin kalymabi mışacad yik`elmiyxan. “İş canına q`uvvat vobna”.

Q`əsvallayn -- mançile qəvəyq`ənanbı, iş haa`as devkananbı, avqaqq`anbı. Zaquad vəşşe yits`ilee sen vodun. Yugra işlemişxana, naçaxiyvalla hicone, ats`axha deş.

Əli Səmədov

LUGAT

q`əsda adamiy – qoca kişi

naçaxiyvalla – xəstəlik

qəyq`ən – qorxmaq

akka – **g`ul** – qapı pəncərə

eziy – əkmək

sen – il

Sualbı:

1. Q`əs qıxhaynı qəyq`ənni insane hiconiy ha`a?
2. Q`əs qıxhayle qəyq`əna insan şavusqane hark`ın?
3. Q`əsung`vee mang`uk`le hicone uvhu?

1

Q`as qıxhayle qərq`i`nna insan nyaasne q`əsing`uni k`aneqa arkın?

A) Mana q`əs qıxes qeer qəyq`ənniy.

B) Q`əs qidexhesdime qəsing`uke mısyahat alyabt`ına.

C) K`irra – k`irra q`əs qexhi, ç`ərbı cagvara qexhi.

2

Mətn avud huvun xhinne qətgəs eyxhiye?

1. Q`əs qıxhayle qəyq`əna insan.

2. Mek`ung`un qəsing`uni k`aneqa hark`iniy.

3. Q`əsing`un cavabbı.

4. Mek`ung`uni tanbaliyvallayn g`aye avhuy.

G'AYDABI:

Yuşşeyn hi`ssa – say

Karbişin xhulelle ıxhay – miq`dar, sayid hi`sabee mançin sıra hagvani kalymabişikle sayva eyhen. Saybişe xhulelle?, xhuled`esın, sualbişdi sançis cavab qeli: yixhille, yits`ıble, q`öd`esın, xhebid`esın.

- 3 Raq`ambi kalymabişika ok`ne.
1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10.
- 4 Yiğni hək`ee ok`ne. Raq`ambi sıranee ok`ne.
Çeşna: Zı xhebid`esdi sınıfıee qədəqqə vodun.
- 5 Yiğni sınıfni hək`ee mətn hazier`e. Maa hayni sualbişik cavabbı ixhecen:
*Xhuled`esın sınıfın? Sınıfıee xhulelle uşaxne vodun?
Gadebı xhuleyreye? içer nimeebınbiyiy?*
- 6 Huvuyn dobi saybişika – qotkuda işlemişe`e. 1,3, 6, 8, 9
Çeşna: sa-kitab, xheyible q`alam....



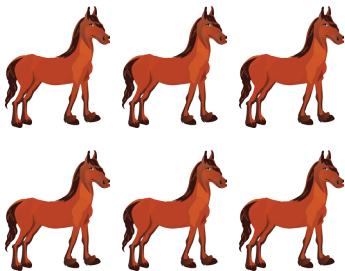
Kitab



q`alam



çoc



balkan



xav

DİDEYİY NEVA

Xivni g`irağıl sa ç`ovana yivniy vob. G`i`lini pıranı vaxtbışıl mancini bitağbişe ha`ar suralqa kolgayiy gyaha. Əq`ənani yəqqı`le qabıynbı hını yivni avub manzil hidyav`u, xiveeqa eebaç`e deşiy. Xiliyn bitağbı ç`iyelqa hiyxariy. Haar sen şit`yaaşe mançini ooad akvaabiyiy ha`a. Manime axtıbayiyki, əq`ənançeb yiv g`ooçiyiy.

Hina yiv mısaniy oozu? Gırgınbışile yugda hin yişdi Calalık`le ats`a. Calalıqa yüç`ülle sen vodun. Yiveyni hək`ee mang`us Nusrat didee yuşen hi`ı. Nusrat dideyn sen molts`alle xəttə vod. Mana geer q`uvatnana adamiyiy. Mana bağbanniy. Xivni gırgını bağbışıqa mana ilyakkayiy. G`i`liynı vazbışee Calal cuka alyarat`a, cuk`le ats`an gırgınbı Calalıx xəttə`ayiy

Sa yiğıl manbı xiveeqa sivişk`alang`ə ç`ovanı kolgee giv`uriynbı. Q`əsing`ve vuk`ul ooqa qav`u, yiveyni butağbışıqa ilyakkı uvhiyn:

– Calal, g`ooceye, hina xivee nekki q`əsda yiv vobna. Mana zale sık`ilyba k`inna vobna.



Calalis didee eyhen yugda g`ammişxa deş. Mang`uk`le məxüd ats`a ixha dunyeyl dideyle xərna insan deşda.

– Nya`a vale k`inna vuxha? - Calale dideyke qidghın hi`iyn.

– Mana zı oozu. Manke zı yiğni senee eyxheyiy. Didee hin kalymabı uvhu, fikreeqa ark`ın uvhiyn:

– Yızda dideyır, yiğna didey xhinnee bağbanniy. Zas yivaar ezas xətqı`ı.

Manke xivee yivaar k`ıldaniy. Hin cigabı geed pırada eyxhe. Sa yiğıl didee zak`le uvhiyn: “Yızda bala, qora, hinyaqa yiv oozas”. Mang`ve gırgın kar zas xətqı`iyn. Həşde g`oocena hina yiviy, yəqqı`nı şeni surakna yiv, zı oozu. Mançıqa yugra ilyakkına. Sa avquna, sa avqu deş. İldyabiynı yivnan ciga hagu, uvhiyn:

– Deşxhe həşde ç`ovub q`öbleniy vuxhes .

– Calale dideyke qidghın hi`iyn: -- Həşde oozas vixhes dişde?

– Nyaa dyooxhe! Havasre, hinab yiğni doyl vixhecen!

Sa senile qiyğa ç`ovani k`ane, k`inna sa ç`ovana yiv vuxha. Sa senid atk`iniyn. K`inna ç`ovuke xəbna yiv vuxha.

Didee nevayn oozuynı yiveyqa ilyakkı şadxhana. Xivni xərüng`veeyid k`iling`veeyid hini yivaaşik`le “Dideyiy neva” do gıxhxı.

Xalide Hasilova



ç`ov – söyüd
ezuy – əkmək
avqiy – tutmaq
fikre`qa ark`ın – fikrə getmək
q`əsda – qoca
obzuriy – yorulmaq

Sualbı:

1. Ç`ov nençeni g`ooce?
2. Yivaar ezas Calalis şavukena xət qıxha?
3. Ç`ovaqa xhullele senniy vod?



Yivar ezas, huvaces nişisne lezımda vod.



Yivaaşdi xayırni hək`ee yuşenee`e.

G'AYDABI:

Saybışın curabı

Saybı g`öni curaylinbı eyxhenbı: **miq`dar va sıra saybı.**
Saybı badalexhenbı hêlbışılqayiy cinsbışılqa. Saybı cumlee tə`yin xhinne işlemişexhi: yoq`uyre hambaz, xhebud`esın sınıf.

Miq`dar saybı

Miq`dar saybışe karbışın xhulelle ıxhay, miq`dar hagva: Sa, yits`ıd, vêş, aazır, g`alle, xhebts`al, yoq`ts`al, yüç`əl, yits`ıssad.



Mətn ok`ne. Saybışdı avğançe xat` qikke.

Nekki xəbna q`uq` – devaşıit`na q`uq` vobna. Mançına xılıyvalla 13 sm, yiq`vallamee 1600 gr. vodun. Hina q`uq` k`at`eyni 18 – q`uq`ni yiq`valee vobna. Q`uq` qoxharasdimee 40 təq`iyq`ə vukkan.



G'AYDABI:

Miq`dar saybı doбіşikva işlemişexheng`a, cinsına şıkılıçiy alyabat`a. Manke saybı tekvalee eyxhı. Q`öyre gade, xheyible eç, yoq`uyre içiy, yixhille xav.



Saybı: 1, 2, 3, 4, 5 doбіşis gits`ın cinsbışsee ok`ne.

Çeşna: 1 – adamiy , 1 – xhunaşşe, 1 – balkan, 1 – xav.
2 – re – adamiy, 2 – re xhunaşşe, 2 – ble balkan 2 – dle
3
4

PAÇÇAHIY CUNA DIX

(Gurcubişdi xalq`ına xabar)

Sa xərna paççah vorniy. Mana q`əs qıxha, qik`asda vaxt qavayle. Mang`vee cuna sacco dix k`aneqa q`ort`ul uvhiyn:

– Yızda dix, vak`le g`ecen – yızın sa g`el nyuq`nee vodun, g`iyına vor, g`iyqa qik`asda, ğu tekra axvasda, gırgın yiğni xiie ixhes. Hoorá, gırgını cigée vas sa xav ale`e, yiğni darni vaxtal vas axvasda ciga vixheçen.

Duxee dekkil k`ırı huvu, eyhenbı ha`a girğılna. Mang`ve cuni ooqa xəttá puı alyat`u, şahın gırgın cigabı iykıriynbı, nen cigayiy q`abil ıxha: dera, ç`alag, tepe – mang`ve maa`ad sa xəđın xav ali`ı.

Manğue ç`ak`ın kaybı alii raziyra sarkirna. Dix qort`ul dekke qıdghın hiin:

– Dix, zı eyhenbı ğu hi`inbine, çetinni vaxtal vas axvasın cigabı hi`inbine?

– Ho`o dek! – duxee uvhiyn. – Nen cigayiy q`abil ıxha: derabişee, tepabişee uftanın xaybı ali`ı.

– Zı eyhen vas yugda hitxır deş, q`ərənı xaybışe qöönı pisdi yiğbışike ğu huvaces deş. Zı vak`le uvhuyn:

Vas yugun hambazar, yugun insanar t`abalee`e, manbışikva hamba-ziyvalla haa`ass vəəxe. Manbışe vas dağamni vaxtal kumag ha`asın. Ats`axhe: insanıqa yugna hambaz ıxhayng`ə, gırgın kar eyxhen.



LUGAT

paççah – şah
yugna hambaz – yaxşı dost
ç`ak`in xaybı – böyük evlər
dix – oğul

dagamna – çətin vaxt
suvabı – dağlar
ç`alag – meşə

Sualbı:

1. Paççahni, duxayni hək`ee hicone eyhes əxə? Mana nəxürnane?
2. Paççahee dix qort`ul hicone uvhu?
3. Dekke dukayk`le eyhen nəxüdne hiliy ıxha.

1

T`abal hı`ı xabarıñ əsas cıga qətqə.

2

Nen dekkaaşın kalymabıne xabarıs aaidda vod?

3

Yugna hambaz, pisdi vaxtal ats`axes eyxhena.

G`AYDABI:

Sıra saybı

Sıra saybı raq`ambı hagvani kalymabışdı k`anekqa -esda, -esın sikiyçıbı hexxı`ı eyxhenbı: sar`esda, q`ör`esda (I, II – cins); sap`esda, q`öb`esda (III – cins); sad`esın , qöd`esın (IV – cins)

4

Huvuyn raq`ambı: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
sıra saybı xhinne ok`ne. Şikiyçıbışik avğançe xat` qikke.

5

Huvuyn cumlebı qətqə, sıra saybı hagve.

1. *Şi xaa yoq`ulle uşax vodun.*
2. *Zı yi`q`nekni maktabni yüç`üd`esdi sınıfıe qədəqqə vorna.*
3. *Yızda xərna çoc Əliy universitetna xhebıd`esdi kursna telyaba vorna.*
4. *Zale k`inna yiçu Ayşa rus maktabni yıghıd`esdi sınıfıe qədəqqə vorna.*
5. *Yızda k`inna çoc Samir yişdı maktabni xhod`esdi sınıfıe qədəqqə vorna.*

6

-esda, -esın şikiyçıbışıka sıra saybı hı`ı ok`ne.

ELDAR

Yed naçaxiyxhana. Temperatur ooqa qivxhana. Tyulee g`alyurxhu. Xhyan heqqa. Siğeets`as yikkan, yeexə deş. Həl deşiy. Dix qort`ulna:

– Eldar, Eldar ...

Eldar cuni k`ravatıl ittura g`alurxhu .

Yedin ses g`ayxhı, ulepp aqqıynbı.

– Hicone, ... hicone, yed?

– Dix, suğots`e, zas xhyan hele.

Eldare nik`eedın xhinne cavab quvu:

– Zı it`umra g`abirxhu vor...

Yedee hiçud uvhu deş. Yeexə - deexə siğeets`u xhyan ulyodğuyın.

Miç`er Eldar suğots`una. Kar oxhanas ikkiykın. Yedini gardana ayurxhuna, g`ümanı xileppişıs xıl qabğına. Eldare eyhen:

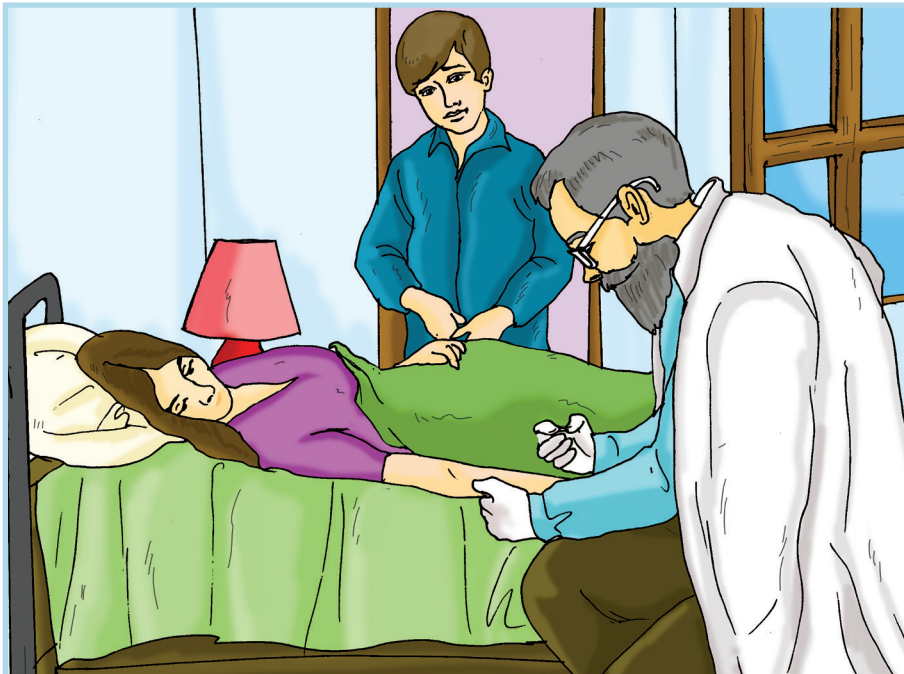
– Xərrane g`aliyxhas?

– Zı naçaxra vorna, vuk`ul varaa`a.

– Mısne qiyxha?

– Hoo, sanxhiyle hiçud otxhun deş.

K`ırı hele Eldar, şu zaqa ilekkas ixhesda. Stol see`e. Şkafençe gıney, nisse, xhınyaal aleet`e, stolulqa gıxhxhe. Çey qıxhxhe, sacıgee miç`edın oxhanas.



Eldar fikreeqa ark`ın uvhiyn:

– Ats`anne, yed, zas hala oxhanas ikkan deş.

Yed dağamra cigayle sıgeets`u, k`uxneeqa ilğeyç`una. Çeynik` plitk`aylqa gyuvxhuna. Şkafeençe gıney, nisse alyat`u, gixhxiyn stolulqa. Eldare çey ulyodğıyn, gıney otxuniyn. Yedee kar otxhun deş. Vuk`ul varaa`a, nafas heles əxə deş. Mana cigeeqa g`alyurxhuna. Gadeyk`le eyhen:

– Dix, həsde doxtur ayres. Stol see`e. Eldar cigeynçe suğots`u deş.

– Yed, xəttə otxhun, orzulyna, suğots`as əxə deş. Yedee hiçud uvhu deş.

Yic taxsırkar vorna, yugra xərqı`ı deş. Yed qiyğale sıgeets`u stol sav`una. Utağ sı`ı, goone g`alirxhuna. Doxtur arına, yik`arni yediqa ilyakkına.

– Vas mik`ada vod ıxha, şavaane xaa kumag ha`a? Şavaane xaybı sı`ı?

– Yizdi duxee, - yedee eyhe.

Doxtur Eldarıkva xüvə ayurxhu.

– Sağ ol dix. Yugda hı`ı.

Yediqa yugra ilyakke, ek`ra quvarkesda. Retsept alet`e, aptek`eqa hoora. Hini darmanbışe yedis kumag ha`asın.

Eldare əqəna hı`ı. Retsept alyat`ı xaançe qiğeç`una.

Habiba Zeynalova

LUGAT

naçaxra – xəstə

cigayl – yerində

se`e – yığ

sı`iy – yığmaq

ittura g`alirxhu – şirin yatmışdı

kumag he`e – kömək et

quvarkesda – sağalacaq

nisse – pendir

xhınyaal – yağ

Sualbı:

1. Neni gadeyni həkeeyiy?
2. Eldare yedis nəxedne kumag hı`ı?
3. Doxture Eldarık`le hıcone uvhu?

1 Şu xaa yedis nəxüdne kumag ha`a?

2 Hini kalymabışın nenbine Eldarıs aiddə vodunbı:

yediqa ilyakkana, ək`elnana, pisda, tanbalna ...

EÇ

(Rus xalq`ına xabar)

Ts`ıvılıyna qiyğına vazniy. Yıvaaşın t`ele k`atk`inna xəppa vaxtniy. Sa eçeni yiveyl, axtıvale, sa eç avxuyiy. Ç`alage g`adaxhvanni g`i`yeyk`le mana g`avcuna. Eç g`i`yeyş ooxhanas vukkiykanna. G`i`ye g`obkulna – g`obk`ulna, eçilqa hipxhır deş.

– G`arr – g`arr – g`arr! Hicone, g`ook`alub?

G`i`ye ses qöönü suralqa ilyaakına, ər - ər k`aşk`aleyı oo sa qən gyuv`uriy

– Ay qən, - g`i`yeyn qobt`ulna, - eç yizdimee qooxe, ç`iyelqa eehe, qən alivxu eç qobxuna. Mana ghale hivaaces dəvxüva, ç`iyelqa g`avkuna.

– Sağ ol qən! – uvhu g`i`yeyn eç alyabt`as vukkiykın, alyabt`as vəvxü deş.

Eç ç`iyel huvaagina, g`adaxhvan gibğılna.

G`i`ye qəbq`inna. Hione ats`axha, eç yiveyk avubnı nyaganisni ooqa vob g`a`aybxı.



Nik`eençe suğoots`una nyaganis, g`adaaxhvan gibğıl. Eç mançini veybabışdi oo avxuniy.

– Ulyozre, ulyozre! – g`i`yeyn haray hav`u yizda eç nyaqana quvkekka?
Nyaganis ulyozur uvhiyn:

– Hina yizda eç vobna. Mana yivule g`a`aybxhına, zınab mana avquna.
G`i`ye nyaganisıl ooqa avhuna.

– Haşeni qənın mana zasva qobxu. Qən alivxu manbışdi k`aneqa qabı uvhiyn:

– Ho`o, zı eç g`i`yeynimeni g`avkku. Nyaganis eç qevles razivxha deş.
Manbışda haray bıkrni ç`alagee g`avxhuna.

Aldaaxhvan gibğılıynbı. Qənın nyaganisni quşus k`uxh ı`xı`yn, nyaganisın g`i`yeys veybabı etu`u.

Hini vaxtal syo qabaylena.

– Hin haraybı nəxdunbine?

Girgınbı syoyni suralqa sabk`ılıynbı.

Syoyis xabar bıkrba hav`u eyhen:

– Hürmatnana syo, ğu ç`alagee girgıng`ule xərna vorna, girgıng`ule ək`elnana vorna.

Hina eç şavusne vuxhes vukkan?

Syo xəppa fıkrreeqa abk`ın, goone uvhiyn:

– Eç şavuk`len avaykı?

– Zak`le, q`i`yeyn uvhiyn.

– Eç şavaane qopxu?

– Zı qopxuva, – qənın uvhu.

– Beş, eç şavaane avqu?

– Zı avqu! – nyaganisın uvhu.

Suoyun eyhen:

– Şu girgınbı qopkuba vobınbı. Vuşdi harung`us eç vukkanna.

Hinyaa sa eç vobna!

Hinyaa eç barabarba qav`u, harıng`us cuna pay hevles vukkan.

Girgıng`ve sa cigee uvhiyn:

– Hin yışdi ək`eleeqa qadı deş!

Nyaganisse eç alyabt`ı yoq`ni cigeeqa qav`una. Sa pay g`i`yeys huvu.

– G`i`ye, hina pay yiğna vobna, eç vak`le siftaba g`avcu.

Q`öb`esta pay qənıs huvu:

– Q`ən, ğu eç qopxu, hina payıb yiğna vobna.

Xheyib`esda pay nyaganisis, çini ghaleqa, vukku. Hayna pay yiğna vobna, eç ğu avqu.

Yoq`ub`esda pay syoyis vuxha.

– Hina yiğna pay vobna, syo!

– Zaz nya`asne? Syoyun uvhiyn.

– Mañçeki, ğu şas ək`el huvu. Haruıng`vee cuna pay opxhunna, raziyyab avxuynbı.

LUGAT

syo – ayı

q`ən – qarğa

nyaganis – kirpi

g`i`ye – dovşan

eç – alma

sahavule – birazdan

avqiy – tutmaq

haraybı – hay-küyləri

Sualbı:

1. Qənin neni yiveyl akvaa hı`ı ıxha?
2. G`i`yeyn qənik`le hicone uvhu?
3. Syoyun nəxübne ək`el huvu?

1

Həyvanaaşini hək`eeni ats`axhaybışin cavabbı t`abal he`e.

*Veybabı xəttə, çuru darman.
Kar iyxva deş, vuc həyvan.*

*G`anad vobna alivxhas.
Veyba vobna ootaa`as.
Geeb iş haa`as vukkanna.
Mañçiqab geeb hürmat vobna.*

*Ghal vodun, miz deşda.
Vəş tübəə üvxee, haray hidyaa`a.*

*Sa beçarna həyvan vobna.
Yissee qı`ı curu oyxhan.*



2

Şos geed ıkkanni həyvanaaşini hək`ee yuşenee`e.

G'AYDABI:

Sıra saybı

- Raq`ambişika oyk`anang`a çile qiyğa defis giyxhxhe va – esın, – esda aaxırbı oyk`an: 2 – esın, 3 – esın, 52 – esın, 2019 – esın, 3 – esda, 10 – esda, 20 – esda
- Esda aaxır saybı tekvalee eyxheng`a va cika işlemişexhen dobı I, II, III – cinse vodnang`a oyk`an, - esın aaxırmee dobı IV – cinsee eyxheng`a giyxhı: q`ör`esda dix – I, q`ör` – esda yiş – II, qöb` – esda balkan, III q`öd` – esın xav – IV
2 – esda dix, 2 – esda yiş, 2 – esda balkan, 2 – esın xav. I, II, III – cinsbı – esda
IV – cins – esın
- Saybışeeni – r (I, II), – b (III), d – IV şıkılıçıbışe saybışın cinsbı hagva.

- 3 Paq`ambi qotkuda aaxırbışikva ok`ne.
Neni cinsee ıxhay ilyaake.

9, 10, 15, 19 – I, II cins

1, 3, 5, 7 – III cins

20, 30, 40, 42 – IV cins

- 4 Vuşdi xizaneebınbı nenke yedike vuxhay sıra saybışikva ok`ne.

Çeşna: dek 1988 – esdi sen

- 5 Vak`le ats`ani bayrambışın tarıxbı sıra saybışikva ok`ne.

HİNA NƏXBİNA HƏYVANNE?

Ts`ettiyn yiz gyoğu. Yiz gyoğuyın yivar, xaan daxabı, yəqbi ... gırgın ciga cagvaradayiy.

K`inna Nergiz yizee iykariy. Mana akkasqa qığeyç`una, bağeeqa ilğeyç`es yikkiykın . Məng`ik`le yizil oo medın qoybi g`ace. Nename həyvan yizil oo iviykiry. Akkas, bağee mani həyvanın goybi vodiy.

İçiy mattıyxhana! – Hinbi neni həyvanın goybınyaxan vodunbi. Ast`axhes ikkiykıniynbi.

Nergizee çuru alyat`u, akkani ghaleqa qixxhı, xaaqa iyç`una.

Yiğ atk`ın, xəmə abk`ın, miç`ediyn qixhayn. Nərgiz sığeets`u akkasqa ileekına – gorax curu otxunee. Curu bıkırdı meediy!

Nyaqaniy gixxhı maadiy. Goybi dehdad xəttayiy. Həyvan meeb abıyiy.

Manke Nergize curu alyat`u, cigeeqa bark`v givxhu.

Miç`eyr meer Nergiz akkasqa qığeyç`una. G`aceynki, bark`us xıl qitxhır deşod. Hina nena həyvanne vobna? Bark`usub qipxhır deşob.

Manke Nergize, bark`v alebt`ı, cigaylqa abacur gixhuna. Miç`eb g`avcuna abacur desob. Həyvan abı, abacur bıkırdı obxuniy. Nergizni dekke həyvanıs ç`ank` gyuvxhuna.

Miç`eedni yiğıl dek, yed, adıyyır habk`ıniynbi ilyaakas, həyvan ç`ank`eeqa gıpxhiye. Nergiz gırgınbışile ögee g`adarxhun.



Ç`ank`ın həyvan avquyiy! Nergiz ç`ank`eena həyvan g`avcu, mattiyxhana, ç`ank`ee həyvan gyuv`uriy, cap-cagvaraba, g`üvanaba – g`üvanaba, uleppi uftanınbı, k`ırıbı xilyda, xhoşşee ulyobzur abacuriy obxhan.

Hina g`i`yeyiy! Mana xaaqa qabı, gone mançis xav – akvaa hi`ı. G`i`ye manbışikva sacigee avxuna.

Nergize mançis g`ullux hav`u.

Yevgeniy Çaruşin

LUĞAT

g`i`ye – dovşan
bark`v – sümük
abacur – yer kökü

çuru – ət
goybı – izlər
ç`ank` – tələ

Sualbı:

1. Nergizik`le akkas hicone g`acu?
2. Neni həyvanın goybı ıxhay ats`axhedime Nergize hicone hi`ı?
3. Avguna nena həyvanne vuxha?

1

Q`i`dmına şu həyvanaaşıqa nəxübne ilyaaka?

2

Xabarena həyvan nenayiy, avğançe xat` ts`its`e`e.



G'AYDABI:

Saybişin qotkuda otk`uniy

- Huvuyn raq`ambi kalymabişikva ok`ne 1, 5, 3, 14, 18, 20, 30, 100, 150, 199, 1231, 1438, 2569. Mani raq`ambişin nenbin sa kalymayka, nenbin q`öni, xhebni, yoq`ni kalymabişikva otk`un.
- Sançile xhebts`alilqameen (1-30) yoq`ts`al, xhots`al, yixhts`al, yights`al, molts`al, yüç`al, vəş, aazır, million, milliard (30, 40, 50, 60, 70, 80, 90, 100, 1000, 1000000, 1000000000) saybı sanad, sa kalymayka oyk`an.

3 Raq`ambişikva huvuyn saybı kalymabişikva ok`ne.

9

11

60

80

100

1000

4 Sa kalymanan saybı ok`ne.

5 Q`öni kalymayka oyk`anan saybı ok`ne.

6 Xhebni kalymaykan saybı ok`ne.

7 Yoq`unçile hexxani kalymabişikvan saybı ok`ne.

8 Huvuyni tarixi raq`ambişika cumlebı hı`ı ok`ne.

1918, 1991, 1994, 2015, 2017

KUMAGÇIY

Ayazıy Şahin g`onşubınıy. Manbı yəqqı`ni g`ırağıl huvaagayiy. Ayaz xəəqə ilyakkı uvhiyn:

– Gecxhana! Yiğ sura ıxha vod ... Yedik`le xoraq ikkesva, allesva uvhu Şahine uvhiyn:

– Yızdayiy yiğna yed sacigeene işlemişooxhe?

Ayaze eyhen:

– Sacigee, ats`anne nyana? Xənni çolee. Sacigee vüqqəse?

Şahine eyhen:

– Yed razeexhe deş, zı üqqəs qəyq`əna xoçe vooxheva. Dekke uvhiyn ki, hayni yiğbışil çolee xəbna xoçe qyuvk`u.

– Zı har yiğis, yedisqa hayk`anna, zak`le xoçe g`avcu deş. Zaka qora.

Şahin şadxha xaaqa ark`inna. Tyulyubı ali`ı akkasqa qiğeç`una. Ayaze mana gozet ha`ayiy.

Xəppa yəq abk`iniyle goone, xədin çol g`eceyiy. Çolee yedar, vuk`lel cagvaran k`at`arbi, işlemişooxheyiy. Ayaze qidghın hı`iyn:

– Şahin, ğu nya`a xıl qərər?

Şahinis qəl vuxha. Nya`a ğu zak`le xaa itdeyhenniy! – yi`qəlqa sark`ılna.



Üqqə deşxhee immayle! Zı tekra üqqəsda. Cemiylee vuk`lelyna k`atar g`avşu, aq`va temiz hı`ı, xiveence qöni yəqqıl`qa ileekına.

– Yızda dix g`ecicar desor ... Nyaq`ane ıxha mana? – Nuriyeykva yuşen hay`ına .

– Qalesda, qalesda, narahatra meexhi, nyaqacar ixhes deş.

– Ha`ama, qöö vor – Cemilyek`le dix g`açena:

Ayaz hırxılınane, – qıdghın hı`iyn:

– Vak`le Şahin g`eci dişde? Ats`a dişde, nyane mana? Maktabence qarınane, deşxhe de`eşne?

– Xalay, Nuriye, mana zakva yiqqəyiy, ğu karıme fikreeqa hicomu qadı sark`ılın

– Yugda hı`ı, hini pıralik mang`ın hinyaa hicone axu. Hasre xaa giy`ır darsbı he`ecen.

Yı`qı`hıyna vaxt abk`ıniy. Şahine yı`q`əl hicome alyat`u qööyü.

– Hagve, dix, hicoyi g`u adı? Nuriye əq`ana hı`iyn.

– Bəmbək, – uvhiyn Şahine

– Nəxdun bəmbəkna? Nençene?

– Zı sı`ı!

– Neni çolençena ğu sı`ı?

– Çolençe deş, yəqqı`le sı`ı ... Ats`anne vakle, nımene vodun yəqqıql? Əlhəni maşinençe k`yat`ın. Çılqa uşaxar k`yopt`ul gırgın sa`asın.

– Barakallah, dix! Həşde g`acuna ğu nəxürna kumag ha`ana dixiy.

İsa Qummatov

LUGAT

Yıqılhil – günorta
surak – yarımçıq
bəmbək – pambıq
k`at`ar – ləçək

aq`va – üz
xəppa – çoxlu
yəq – yol

Sualbı:

1. Ayaziy Şahin nyaqana vüqqə?
2. Şahin nyaas yəqqı`le sark`ıl?
3. Şahine yı`q`əl hucoyiy ikkekka?
4. Yedee Şahinik`le hicone uvhu?

AZƏRBAYCANNI XALQ'INA UMUMMILLİ LİDER

“Zı şadexhenaki, zı azərbaycanlı vorna” Həydar Əlirza oğlu Əliyev – azərbaycanlı xalqına lider vorna, cavanaaşına, uşaxaaşına hambaz vorna.

Həydar Əliyev 1923 - esdi sen mayni vuzani 10-çil Naxçıvane yedike ıxha.

Həydar Əliyev geer ats`alynana insanniy. Mang`una ats`alyvalla gırgını dunyeyk`le vaats`ana. Həydar Əliyevik`le tarix, adabıyyat geed yugdaniy ats`a. Mang`ve incəsənətis geeb q`iyimat hooleyiy, yugda şıkılıybı ts`its`a`as əxəyiy.

Həydar Əliyev geer mehribanna, geer yugna insaniy. Mana xərna insan ıxhayke, yışin xalq` çetiniyvalençe q`ıgavhu. Garabağni pısdı vaxtal, maa ši qoramışaa`anbışile g`ayrı, dincini cigabışedni xalk`bışısıd can gyoxhxhana`ayiy. Mani vaxtal Həydar Əliyevə xalq`ıs kumag hı`ıyn. Mani yığile goone Həydar Əliyevə yışda ölka mustaq`ıl ölka hav`u.

Həydar Əliyevna murad yışda ölka mustaq`ılba vuxhayniy.

Mang`ve şas gırgıng`us inam ha`ayiyki, ši yışda vatan huvaacesdava.

Həydar Əliyev dunyeyle ark`ıneyir yışdı yik`bışee hammaşe axu vorna. Həşde cuna iş mang`unu duxee vukkekka.



Sualbı:

1. Həydar Əliyev nenkene yedike ıxha?
2. Heydar Əliyev nəxürna insanniy vor?
3. Heydar Əliyevıs uşaxar geebniy vukkuykananbı?
4. Heydar Əliyevna iş həşde şavane vukkekka?

YİŞDİ ÖLKAYN SARVATBI

Yişdi ölkee xəttə naft vodun. Ham ç`iyee, hamıd deryahni dibıke naft alqa`an. Xazarni deryahe “Neft daşları” doyükana şahar vobna. Naft`ık`le “g`ara qızıl”va – eyhen

Daşkesene q`iyimatnan yivan filiz yataxbı vodunbı. Naftalanni g`ümani mazutun xəttə mualicebişis xayır ha`a. Yişdi torpaxbişdi avudud, ooyıd xaznabı vod. Muğane, Milni çolbişee bəmbək ezan. Bəmbəkık`le “cagvaran g`ızıl” – eyhi vodun. Barakatnani, suknanı çolbişiqa ilyaakiyle ilyakas vukkan. Ç`alagbişe q`iyimatıkan yivar, darmanbişis lezımın ok`bı vodunbı. Hin girginbı yişdi ölkayn sarvatbı vodunbı.



LUĞAT

naft – neft
bəmbək – pambıq
qızıl – qızıl

g`uman xıyan – isti su
ok`bı – otlar

Sualbı:

1. Azərbaycanın g`iyimatnan sarvatbı nenbine vodunbı?
2. Yişdi torpağbişil hiçone eza vodun?

Ç`ALAGNA KRAL

(Azərbaycanni xalq`ına xəbar)

Sa vobiy, sa deşiy, sa pelyang vodiy. Hin pelyang gırğınçile guçukayiy. Mançılqa “Ç`alagın kral” do gixxhı. Mançin haar miç`ed gırğın həyvanar sa`a, tapşırıxbı hele ıxha. Vay mani həyvanıs, pelyangın eyhen hide`e.

Pelyang geed zalımdaniy. Həyvanaaşıs ul huvu, işiğ hele deşiy. Mançini kalymayke qığeeç`ıynçıs dexhesın zulumbı heleyiy. Ç`alageedin həyvanar manç`ile qəyq`ən, şavuscad man ıkkın deşiy.

Sa yiğıl, hammaşiyın xhinnee həyvanar sa cıgeeqa sadı kral gozetniy ha`a. Kral qadı hidiyxharanki, – hidiyxharan. Gozeti`ıyle obzurni umulun uvhiyn:

– Kral miç`ed həyvanar sadıyni cıgeeqa gec eyxhen deşdiy, huçome ıxha ixhes. Dora sa habk`ın mançike sa xəbar alyabt`as.

Ç`alagın həyvanar mani fikreeqa qadıynbiki, maymın kralıqad qihna g`axiles.

Çini akvee pelyang həl dena g`acu, maymının qidghın hi`iyn:

– Xədin kral, vak hıcone ıxha? Deşxhe naçaxxdane?!

– Naçaxxhayn – pelyangee cavab quviyn.

– G`elil ulyozaras əxə deş. Sanxhiyle otxuniyn sa kar deşin. Zas



oxhanas kar t`abal he`e.

Maymının “yizdi vuk`lel oo”—uvhu, qığevç`una. Xabar həyvanaaşis hav`una. Hin g`ayxhı süvəyn uvhiyn:

– Lap yugda ıxha. Man hammaşe naçaxda ixhen. Hasre akkal mıssıda qik`ecen. Yug qıxhee şas meb zulum haa`as.

Həyvanaaşini hin lap yik`ençe ıxha.

Yığbı atk`iniynbı. Haşucar pelyangni k`aneqa hark`ın deş. Kral yiğ – yiğile gucule g`e`exhayiy. Çişe ciled alqa uvhiyn: “Ho`ode şavaacad zas kumaq ha`as deş. Mançik`le hammaşe zake zulum g`avcu. Ats`axhaynxhiy nençiscad zulum hevles deşdiy”

Ç`alagın gırgın həyvanar şaddayiy. Nişin hıcoyiy ikkan ha`ayiy. Sa yiğıl sadiyng`ə mahiyn uvhiyn:

– Ç`alagın kral hammaşe gucukva ıxha, həşde gucdena vodun. Qudora şı mançis kumaq ha`as.

Həyvanar mahiykva razetxhaynbı. Manbışe kralıs oxhanasın kar ıkkı, yugqıxhesdime xıençe qadıyn hı`iyn.

Pelang yuq quxhayn. Dehe mançe zalımıyvalla haa`a deşiy. Həşde kral gırgınçıs hambaz ıxha.

Hinəxüb ç`alagençe pisvalla abk`inna, yugvala avxuna.

LUĞAT

mahi – ceyran (maral)

k`aneqa – yanına

yugvala – yaxşılıq

naçaxra – xəstə

cırta – xəstə

Sualbı:

1. Ç`alagın kral nena həyvanniy?
2. Həyvanaaşis man nəxüdiy ikkan?
3. Nəxüdne ıxha kral ək`eleqa qadı?



Nen dekkaaşın kalymabıne mətnıs uyğunda qöö?

- A) Yugvaliys, pisvalla har adamiyna iş vobna, pisvalis, yugvalla say adamiyna iş vobna.
- B) Qəlnani vuk`lee ək`el vooxhena deş.
- C) Ğu eyhen iyhe, qorax felakın hıcoyiy eyhe.

Buraxılış məlumatı

Saxur dili 3

Ümumi təhsil müəssisələrinin 3-cü sinfi üçün
Saxur dili fənni üzrə

DƏRSLİK

Tərtibçi heyət:

Müəlliflər:

Zəbərçət Süleymanova
Şakir Navruzov
Gulcahan Osmanova

Nəşriyyat direktoru
Dil redaktoru
Kompüter dizaynı
Korrektor
Texniki redaktor
Rəssam

Rəhilə Soltanqızı
Yetər Muradova
Nigar Feyzullayeva
Solmaz Ramazanova
Ruslan Mahmudov
Dilbər Əhmədova

© Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyinin qrif nömrəsi: 2023-008

Müəlliflik hüquqları qorunur. Xüsusi icazə olmadan bu nəşri və yaxud onun hər hansı hissəsini yenidən çap etdirmək, surətini çıxarmaq, elektron informasiya vasitələri ilə yaymaq qanuna ziddir.

Hesab nəşriyyat həcmi 8,6. Fiziki çap vərəqi 12. Formatı 57×82 1/8. Kəsimdən sonra ölçüsü: 195x275. Səhifə sayı 96.

Şriftin adı və ölçüsü: məktəb qarnituru 12-14. Ofset kağızı. Ofset çapı.

Sifariş . Tiraj . Pulsuz. Bakı – 2023.

Əlyazmanın yığıma verildiyi və çapa imzalandığı tarix: 07.02.2023

Çap məhsulunu hazırlayan:

Çaşıoğlu Eİ MMC
Bakı şəhəri, M.Müşfiq küçəsi 2A.

Çap məhsulunu istehsal edən: